

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH**

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Iva Zabilková

České Budějovice 2014

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

**Fakulta pedagogická
Katedra pedagogiky a psychologie**

SETKÁNÍ ČASU DĚTSTVÍ A STÁŘÍ

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce
Mgr. Eva Svobodová

Vypracovala
Iva Zabilková

České Budějovice 2014

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci na téma **Setkání času dětství a stáří** jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledků obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 12.3.2014

Iva Zabilková

Poděkování: Děkuji Mgr. Evě Svobodové, vedoucí mé bakalářské práce, za její rady, připomínky a trpělivost. Také děkuji svému příteli, který mi byl oporou zvláště v závěrečné části mého studia.

Abstrakt

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, co dělají pedagogové v MŠ pro seznamování dětí s životem seniorů. V teoretické části jsem se zaměřila na srovnání vývoje osobnosti v dětství a ve stáří. Dále na pohled sociologie na tyto etapy života a také na výchovu k hodnotám, což úzce souvisí s prosociálním chováním. V praktické části jsem vysvětlila použité metody výzkumu (zúčastněné pozorování, polostrukturovaný rozhovor) a uvádím zde vyhodnocení rozhovorů s pedagogy. Dále praktická část obsahuje integrovaný blok (a jeho evaluaci), ve kterém dochází k setkání předškolního dítěte a seniora.

Klíčová slova: dětství, stáří, emoce, komunikace, mezigenerační učení, Maslowova pyramida potřeb

Zabílková, I.: Setkání času dětství a stáří. České Budějovice 2014, Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra pedagogiky a psychologie, vedoucí práce Mgr. Eva Svobodová

Abstrakt

The goal of my Bachelor's dissertation is to find out how teachers of nursery schools acquaint children with senior's life. The theoretical part of this Bachelor's dissertation focuses on the comparison of the development of the personality in the period of childhood and in the period of the old age. Then I also concentrated on these periods from the sociological point of view and then on the education to values – these facts are closely connected with prosocial behaviour. In the practical part I explained used methods of the research (participated observation, semistructured interview) and there are also presented evaluated interviews with teachers. This part contains an integrated block (with its evaluation) where the period of childhood and the period of the old age are met.

Key words: childhood, old age, emotion, communication, intergenerational learning, Maslow's hierarchy of needs

Zabílková, I.: Meeting periods of the childhood with the old age. České Budějovice 2014, Bachelor's Dissertation, University of South Bohemia in České Budějovice, Pedagogical Faculty, Department of Pedagogy and Psychology, Thesis supervisor Mgr. Eva Svobodová

Obsah

Úvod	8
1. Teoretická část	9
1.1 Dětství	9
1.1.1 Potřeby dítěte	9
1.1.2 Osobnostní vývoj dítěte	9
1.2 Stáří	13
1.2.1 Biologické stárnutí, věk biologický	14
1.2.2 Psychické stárnutí, věk psychologický	15
1.2.3 Sociální stárnutí, věk sociální	15
1.2.4 Sociální interakce a komunikace se seniory	16
1.2.5 Potřeby seniorů	17
1.2.6 Zdravotní a sociální péče o seniory	17
1.3 Pohled sociologie	18
1.3.1 Člověk, čas a společnost	18
1.3.2 Socializace dítěte, sociální role a vliv rodiny	19
1.3.3 Generační vztahy	22
1.3.4 Setkání dítěte se starým nemocným člověkem	23
1.4 O výchově a vzdělávání nejen na školách	24
1.5 Hodnoty, osobnost a nebeské perličky	30
2. Praktická část	32
2.1 Zamyšlení nad problémem	32
2.2 Stanovení cíle a metody výzkumu	34
2.3 Kvalitativní výzkum	35
2.3.1 Polostrukturovaný rozhovor	35
2.3.2 Zúčastněné pozorování	35
2.4 Vyhodnocení výzkumu	36
2.4.1 Vyhodnocení základních otázek z rozhovorů s pedagogy.....	37
2.4.2 Doplnující „postřehy“ k výzkumu	38
2.4.3 S čím vším dítě seznámit	40
2.5 Integrovaný blok – Setkání času dětství a stáří	41
2.5.1 Záměr	41
2.5.2 Dílčí cíle	42

2.5.3 Očekávané výstupy	43
2.5.4 Rizika	43
2.5.5 Podtémata a jejich vzdělávací obsah	43
2.5.6 Příklady činností	45
2.6 Evaluace integrovaného bloku	56
2.6.1 „Babi, dědo, jedem na výlet!“	56
2.6.2 „Babi, dědo, máte svátek!“	58
2.6.3 „Babi, dědo, povídej!“	59
2.6.4 Diskusní kruh 1	59
2.6.5 Diskusní kruh 2	61
2.7 Evaluace očekávaných výstupů	62
Závěr	64
Použitá literatura	66
Přílohy	67

Úvod

Technický pokrok naší civilizace šel v posledních sto letech tak rychle kupředu, že lidstvo pokročilo, ale člověk téměř ztratil sám sebe, svou přírodní přirozenost. Je to můj názor založený na mých životních zkušenostech. Lidé se staví proti přírodě a jako by si ani neuvědomovali, že tím jdou vlastně sami proti sobě. Jít proti přírodním zákonům je jako jít proti svému zdraví. Nezdravé návyky a názory, které dítě vidí a slyší od počátku svého vnímání a zpřetrhané rodinné vazby jsou původcem negativního chápání světa i sebe sama. Děti tráví nejvíce času v institucích a ne se svými nejbližšími. V těchto institucích se jim nikdy nemůže dostat tolik lásky a péče, kolik jim jí dá maminka, neuvidí tolik odvahy, jakou jim ukáže tatínek a nenajdou tolik důvěry, moudrosti a trpělivosti, s jakou se setkají u babiček, dědečků a dalších prarodičů. A právě ti dříve narození mají dostatek zkušeností, které mohou předávat dětem při společných hrách a povídání s nimi. Mají trpělivost naslouchat, vysvětlovat, ukazovat. Naše dětství nás provází celým dalším životem a ovlivňuje naše chování v dospělosti. Čím více lásky v dětství dostaneme, tím více jí budeme umět v dospělosti dávat.

Při své vychovatelské a pedagogické praxi jsem pozorovala, že se v mateřských školách pořádá málo akcí s rodiči natož s prarodiči. *Jakou mají děti představu o životě babiček a dědečků? Jak se mají naučit interakci a komunikaci se seniory? Mají dostatek možností? Existují projekty, které by dětem naskytly možnost pozorovat seniory (ať už vlastní nebo cizí), sledovat jejich chování, aby mohly srovnávat a vstřebat informace, že ne každý dědeček nebo babička chodí o berlích a ne každý ještě do práce?* Já jsem se s žádným takovým projektem nebo integrovaným blokem nesetkala. Mnohdy mají děti své prarodiče daleko od domova a jezdí za nimi jen zřídkka. O to víc pak prožívají setkání s nimi a těší se, až zase „pojedu na návštěvu“. Začala jsem se touto problematikou zabývat a zjistila jsem, že existují různé teorie a studie o tzv. mezigeneračním učení. Je to vlastně osvojování si dovedností a vědomostí přirozenou cestou, jak se říkalo „z otce na syna“, z prarodiče na vnouče, ale může to být i naopak. V dnešní moderní době mnoho seniorů uvítá, když jim jejich pravnomouče vysvětlí, jak se ovládá například mobilní telefon. Domnívám se, že myšlenka tohoto učení ustoupila dopozadí. Je rychlá doba, není na nic čas, tak uděláme počítačové kurzy pro seniory, aby si mohli se svými vnoučaty alespoň „skypovat“ (a to nejlépe do školky). Budu ráda, když tato bakalářská práce přinese někomu inspiraci, jak dětem přiblížit svět seniorů a komunikaci s nimi.

1. Teoretická část

1.1 Dětství

„Dětství je období vývoje dítěte, jeho příprava na dospělost. Jeho poznání z nejrůznějších aspektů ukazuje na složitost vývoje dítěte, závislost na bezprostředním okolí, rodině, i zákonitých procesech, kterými se v rámci socializace z této závislosti postupně vymaňuje, aby dosáhlo svého vlastního místa ve společnosti, svůj sociální status a roli v ní. K tomu však potřebuje, aby jeho potřeby a požadavky byly náležitě uspokojovány v pravé míře, času a prostoru a tak, aby byla jeho práva náležitě respektována...“ (Dunovský, 1999, s.40-41)

1.1.1 Potřeby dítěte

Zdravý vývoj dítěte a jeho osobnosti závisí na nejbližším okolí, ve kterém vyrůstá. Základní podmínkou tohoto vývoje je správné uspokojování potřeb dítěte. Pro ujasnění použijeme obecně známou Maslowovu pyramidu potřeb. Pokud dítě není v pohodě, necítí sounáležitost, lásku a uznání okolí, nemůže být naplněno nejvyšší patro – seberealizace, která se týká vzdělávání.

„Podle teorie amerického psychologa Abrahama Maslowa vytvářejí lidské potřeby pětistupňovou pyramidu, ve které je každé patro vyhrazeno jedné oblasti potřeb. Pokud není naplněno patro spodní, tak podle Maslowa není možné naplnit žádné z vyšších pater..., dokonce bychom dítě, které nemá dlouhodobě naplňovány potřeby..., mohli vnímat jako dítě ohrožené.“ (Svobodová, 2010, s.71-72)

Základní – fyziologickou potřebou člověka je strava, odpočinek, hygienické a sexuální potřeby, pohyb atd. Druhý stupeň je potřeba bezpečí (důvěra) a jistoty (pravidla). Třetí stupeň je potřeba lásky a náležitosti. Na čtvrtém stupni je potřeba uznání a sebeúcty a nejvyšším stupněm je potřeba seberealizace (nalézt smysl svého života).

1.1.2 Osobnostní vývoj dítěte

Helus uvádí, že osobnostní vývoj dítěte probíhá jako zrání, učení, socializace, edukace a seberozvojová autoregulace. Vše ale probíhá najednou, všechny tyto úrovně se prolínají. Jednotlivá stádia vývoje osobnosti nikdy nekončí ze dne na den. Postupně se rozvíjí,

pak se stabilizují a mezitím se rozvíjí další stádium. Již v prvních stádiích vývoje osobnosti, v prvních týdnech života, vznikají předpoklady, které mohou ovlivnit osobnost člověka. Plod v matčině těle vnímá nervozitu nebo tělesnou či duševní pohodu matky a patřičně na vše reaguje například neklidem. Nazýváme to biochemickou komunikací plodu. Tato komunikace v nás zůstává i v dospělosti. Slyšíme-li zvuk zrychleného tlukotu srdce, zneklidníme stejně, jako když jsme byli kojenci.

Tempo vývoje a změny, které nastávají v prvním roce života, jsou závratné. Nejen fyzicky, ale i psychicky jde o vývojový skok. Z bezmocného tvorečka je na konci prvního roku aktivní bytost. Rozhodující je ale podnětnost prostředí a milující vztah blízkých osob. V kojeneckém stádiu přichází tři zlomové události. První úsměv znamená rozpoznání osoby, která dítě pozitivně naladí. Dítě získává pozitivní zkušenost, kterou si dokáže zapamatovat a správně při podobné situaci reagovat. V tom okamžiku se rodí vzájemné emoce. Dítě očekává dle své dosavadní zkušenosti pozitivní přijetí a tím se psychofyziologické dění mění na biopsychosociální. Dítě prožívá pocit bezpečí a vyvíjí se dál, nestojí-li v cestě nějaká vrozená či genetická překážka. Dalším stádiem je uchopení a puštění. Dítě si začíná uvědomovat své tělo, zkouší něco cíleně uchopit, pustit, odstrčit nebo stisknout. Dítě opakuje tyto projevy autonomie a v tomto období si začíná rozhodovat o mazlení. Dalším zlomovým stádiem je ovládnutí prostoru. Dítě se začíná pohybovat a vrcholem je chůze.

„Kojenecké období charakterizují některé zlomové události – události v životě dítěte, které zvýšenou měrou otevírají možnosti aktivizace vývojových tendencí. Pokud je výchovné okolí vůči nim vnímavé a tyto tendence podporuje, dochází k facilitaci (usnadnění, povzbuzení) psychického vývoje. Zlomová období jsou tedy pro vychovatele výzvou, aby vývoj pozitivně ovlivnil... Láskyplné okolí, radující se radostí dítěte, jaksi vrůstá do dítěte; a radost dítěte vrůstá do radosti svého milujícího okolí.“ (Helus, 2004, s.199)

V batolecím stádiu je zlomovým bodem vývoje osobnosti zrod hovoření. Dítě poznává, že slova neslouží jen k opakování. objevuje slovo jako klíč ke komunikaci. Pomocí řeči i mimiky dokáže komunikovat s prostředím, začíná si uvědomovat rozdílnost mezi Já a Ty a otvírá se mu nové nepoznané Já sám. V této chvíli se začíná rodit vlastní identita člověka. Dítě se stává partnerem při hře a také iniciátorem hry. V tomto období velmi

často dítě projevuje svou nelibost při omezování své autonomie. Dostává se tím do konfliktu se svými nejbližšími. Je to období vzdoru, ve kterém se doporučuje dítě netrestat, ale odvádět pozornost k něčemu jinému. Při negativních reakcích okolí by dítě mohlo objevování své identity přiřadit k pocitům zahanbení a pochyb a mohl by tím být narušen další vývoj jeho osobnosti.

V předškolním stádiu se nejvíce rozvíjí obratnost dítěte, jemná motorika a také jeho mentalita. Při respektování tohoto vývojového stupně, můžeme u dítěte podpořit jeho sebevědomí a zároveň rozvíjíme smysl pro povinnost (samoobsluha, úklid, dodržování jednoduchých pravidel). Pokroky v myšlení předškoláků nám dávají možnosti, jak posílit sebeúctu dítěte. Dítě v tomto období nechápe matematické, fyzikální a jiné přírodní zákonitosti. Jsou pro něj něčím magickým, pohádkovým. Žije v kouzelném světě, kde je dobro i zlo, kde funguje čáry, máry, fuk a to přesto, že ve svém věku už ví, že je samostatná bytost a uvědomuje si, kdo je. Dovede se ve své představivosti stát někým jiným. Intenzivně prožívá příběh svého hrdiny, který slyší při poslechu pohádek nebo sledování televize. Mnohokrát se promění v jinou osobu nebo bytost a zkoumá svět jejím očima. V předškolním stádiu se také rozvíjí myšlenkové pochody dítěte, které mu dovolí zabývat se světem kolem sebe, přemýšlet a komunikovat o všem, co ho nějakým způsobem zaujalo.

„Pomocí her na sociální role se dítě také učí vyhraňovat některé své vlastnosti, připodobňovat se ke vzorům, které touží napodobit. Zkouší si samo sebe v situacích, jež v realitě nenastaly (třeba ani nastat nemohou), nicméně ale přitahují, jsou pocíťovány jako zajímavé či důležité, mají pro vyhraňování individuality význam. Hry na sociální role dovolují také nahlédnout na věci a lidi z jiné perspektivy, než je ta moje obvyklá – z pozice někoho, na koho si hraju... S tím pak souvisí vznik elementárního předstupně způsobilosti zaujmout nadosobní (resp. odosobněné) hledisko – tato způsobilost se ovšem rozvine až v další vývojové etapě. Hry na sociální role rovněž umožňují kompenzovat frustrace, jimiž dítě trpí – různá omezení a ponížení, různé obavy a úzkosti. Hry na hrdinu, který má sílu a je obratný, který umí, co já bych také rád uměl, nebojí se a dokáže překonat hranice obvyklých možností – tyto hry umožňují vyjít z vlastní omezenosti a uniknout jejím neúměrně deptajícím účinkům. A konečně, hry na sociální role napomáhají uvolnění tvůrčí fantazie... To vše má pro dítě a jeho vývoj mimořádný význam...“ (Helus, 2004, s.203-204)

Dítě se v tomto věku stává partnerem v komunikaci. Snaží se navazovat kontakty a to zejména mezi svými vrstevníky. Děti si povídají o tom, co zažily, vzájemně se poučují, vyměňují si hračky i své názory. Vznikají první projevy kamarádství a dítě se snaží o vyhledávání kamarádů. Podle Vágnerové (2000, s.128-129, in Helus, 2004, s.203) „pro předškolní dítě je kamarád ten, kdo chce to, co chci já. Na druhé straně děti v této době přijímají i postiženého vrstevníka – ještě si dostatečně nezafixovaly běžné sociální předsudky.“ Zdravé dítě, bez zakořeněných předsudků, je ve své podstatě hodné a má velké prosociální citění, které musíme právě v tomto věku nejvíce podporovat a rozvíjet. Dítě se projevuje zle až agresivně pouze v případech, že se cítí být ohrožené. Některé děti v těchto případech reagují pláčem, protože cítí bezmoc a neumí se bránit. „Výchovné působení na harmonické soužití dětí má zde velký vliv a může mít dlouhodobé pozitivní důsledky.“ (Helus, 2004, s.203)

Souhlasím s názorem Heluse, že dítě v předškolním věku začíná zaujímat základní mravní postoje, chápe je a umí je vyjádřit. Ze svých zkušeností už ví, co je správné a co špatné, čím se může pochlubit a za co se má stydět. „Dítě si díky vlivu sociálního okolí a úrovni svého rozvoje postupně uvědomuje „pravidla hry“, smysl určitého řádu, platnost norem a zásad, hodnoty pořádku a režimu. A to dává jeho iniciativě žádoucí směr, zdravou a nutnou korekci i dramatické napětí.“ Vlastní iniciativa je spjata s uvědomováním si pravidel ve společnosti a s vytvářením mravního citění. Musíme být při výchově v tomto věku velmi opatrní, abychom v dítěti nevyvolali pocit, že iniciativa je něco nežádoucího, problematického, znepokojujícího. Dítě by pak mělo při vlastní iniciativě pocítit viny, že dělá něco špatného a snažilo by se potlačovat svůj nejdůležitější vnitřní zdroj aktivity.

Mladší školní věk je období klidné a vyrovnané. Dítě přijalo pravidla chování a jednání okolí a cítí se být právoplatným členem společnosti. Podle toho se také chová. Je v tomto období velmi zodpovědné, fixuje si kultivovaný projev a snaží se načerpat mnoho nových informací, které začíná logicky zpracovávat a vytváří si tak nové životní zkušenosti. Nejvíce si dítě v tomto stádiu rozvíjí paměť a logické uvažování.

Následuje stádium pubescence, kdy se v dítěti probouzí sexualita, dozrávají pohlavní orgány a dítě fyzicky dospívá. Dramatické proměny těla sebou nesou pro psychiku

dítěte neklid. V tomto období má dítě závažný úkol a to přijmout své nové tělo. Pro přijetí svého těla je dobré v tomto období rozvíjet pěstování aktivního zdravého stylu života, dbát na životosprávu a fyzickou kondici. To vše ukáže dítěti možnosti a krásu těla a tím i jeho samotného. Důležité jsou v tomto stádiu i vzory chování, s kterými se dítě identifikuje. Soužití rodičů a vzájemná úcta, to jsou vzory pro budoucí vztahy s partnerem.

Následuje stádium adolescence, kdy dítě dospívá psychicky a sociálně. S fyzickým dospíváním příliš nesouvisí. Dochází k proměně rodinných vztahů, mění se vztah zejména k rodičům. Dítě si v tomto období vytyčuje životní plány, sní o budoucnosti a hledá především porozumění. Pro svůj další rozvoj musí vidět otevřenou budoucnost s možností naplnění vlastních cílů a s perspektivou spokojeného života.

1.2 Stáří

Definice stáří neexistuje. Můžeme pouze říci, že stáří je poslední vývojovou etapou života. Stárnutí je nevratný biologický proces, který není specifický jen u člověka, ale je universální pro celou přírodu. Přirozené stárnutí organismu se začne pozvolna projevovat fyzickými a psychickými změnami. Stejně tak se stárnutí projeví v myšlení a chování člověka. Stárnutí rozeznáváme biologické, psychické a sociální. U někoho probíhá rychleji stárnutí biologické u jiného se projeví dříve stárnutí psychické. Počátek procesu je dán především geneticky (dlouhověkost, nemoci) a způsobem života tyto genetické informace podporujeme nebo jejich spuštění oddalujeme. Kvalita stáří je dána kvalitou celého našeho předchozího života.

„Stáří je především funkcí duševního a tělesného stavu a ne jen počtu let života... člověk je relativně mladý, dokud je schopen se učit, snášet nové odlišné názory, získávat nové zkušenosti a nechat se jimi ovlivnit.“ (Štilec, 2004, s.12)

Kalendářní věk, neboli chronologický věk, označuje dobu, jak dlouho je jedinec na světě. Pouze přibližně nám může určit počátek stárnutí. Podle Světové zdravotnické organizace se kalendářní věk stáří dělí na střední věk (45-59 let), vyšší věk – ranné stáří (60-74 let), sénium – stařecký věk (75-89 let) a dlouhověkost (nad 90 let). Stáří

organismu nám přesněji určí dle Pacovského funkční věk (biologický, psychologický a sociální). Vždy záleží na celkové kondici člověka, která je dána jednak geneticky a jednak způsobem života.

Pearl formuloval v roce 1928 teorii o rychlosti života, podle které délka života závisí na rychlosti, s jakou organismy vydávají energii (fyzicky aktivní jedinec žije kratší dobu). (Jarošová, 2006, s.13)

Dle mého názoru, který vychází z pozorování a z životních zkušeností, závisí počátek stárnutí především na umění aktivně odpočívat jak psychicky, tak přiměřeně věku a zdravotnímu stavu i fyzicky. Když se někdo stále za něčím žene a žije neklidným životem plným stresu, stále jen čerpá životní energii a tělu ji zpět nedodá, není divu, že se nedožije ani důchodového věku, byť by měl geneticky dánu dlouhověkost. Souhlasím proto se Štilcem, který uvádí: „Snižování množství pohybu je jedním z průvodních jevů současného životního stylu ve všech věkových kategoriích. Důsledkem bývá pokles fyzické i duševní výkonnosti a velmi často i zhoršený zdravotní stav a vyšší výskyt civilizačních onemocnění. Pravidelné pohybové aktivity mohou tvořit nejlevnější komplexní zásah. Pohyb je jedním z rozhodujících faktorů, které mohou u člověka působit jako prevence obtíží v oblasti zdravotní i prožitkové. Pohybovými aktivitami lze pak vysoce efektivně motivačně působit na životní postoj starších, často osaměle žijících lidí.“ (Štilec, 2004, s.12-13)

„Klíčovým problémem je chápání kvality života. Závisí především na hodnotové orientaci člověka, na jeho vnímání smyslu života a ochotě volit k jeho dosažení odpovídající nástroje.“ (Štilec, 2004, s.23)

1.2.1 Biologické stárnutí, věk biologický

Pacovský uvádí jako základní znaky biologického stárnutí úbytek svalové hmoty a pokles svalové síly, úbytek kostní hmoty, omezení metabolismu, pokles celkové tělesné vody a zmnožení tuku, involuce struktur a funkcí jednotlivých orgánů, zhoršené smyslové vnímání, pokles imunity, snížení adaptačních schopností a odolnosti k zátěžím, snížená tvorba hormonů, zpomalení psychomotorického tempa a vedení vzruchů, snížený průtok krve důležitými orgány (mozek, srdce, ledviny), aj.

Stáří není nemoc. To jen s věkem a opotřebením organismu nemocí přibývá. Senioři zpravidla trpí více chorobami najednou (nemoci oběhové, dýchací a nervové soustavy, nemoci svalové a kosterní soustavy, onemocnění očí a uší, poruchy psychické, zvyšuje se výskyt zhoubných i nezhoubných novotvarů,...)

1.2.2 Psychické stárnutí, věk psychologický

Psychické stárnutí je závislé na osobnosti člověka.

„Integrita osobnosti zůstává zachována, obvykle se mění jen dílčí funkční schopnosti osobnosti, např. poznávací schopnosti (vnímání, paměť, představy, myšlení). Charakteristické osobnostní rysy získávají nebo upadají ve své intenzitě... Ve struktuře osobnosti se může přesouvat pořadí potřeb, hodnot a cílů. Změny motivace (vnitřních pohnutek) mohou vysvětlit, proč starý člověk to či ono nedělá očekávaným způsobem, proč některé potřeby a věci jsou v popředí jeho zájmu, proč se vrací k některým dřívějším zájmům a jiné opouští. Citové prožívání ztrácí na intenzitě, geronta události již tolik nevzrušují, v některých případech zůstává netečný. Převládá touha po soukromí a pohodlí.“ (Pacovský, 1994, s.24)

Pacovský dále uvádí, že v průběhu stárnutí se často objevují změny poznávacích schopností. Klesá výkonnost a zpomaluje se psychomotorické tempo. Projevuje se to zvláště v zátěžových situacích. Bývá ochuzena fantazie a je nechuť řešit aktuální problémy, proto starý člověk působí často dojmem bezradnosti. Postupné oslabování psychických funkcí lze do určité míry kompenzovat například zvýšenou opatrností nebo využitím bohatých životních zkušeností. Změny se také týkají paměti a schopnosti učení. Obtížně se vybavují některé názvy, těžko se udržují v paměti nové poznatky, ožívují se však staré vzpomínky. Je nižší koncentrace pozornosti. Oproti tomu se ale zvyšuje trpělivost a vytrvalost zvláště v monotónních činnostech. Je větší stálost v názorech a vztazích. V normálním stáří se projevuje soudnost a rozvážnost (moudré stáří).

1.2.3 Sociální stárnutí, věk sociální

Sociální stárnutí si musíme nejdříve uvědomit a postupně se mu začít přizpůsobovat. Někteří stárnoucí lidé přeceňují své síly a jsou tak nebezpeční nejen sobě, ale i svému

okolí. Proto je důležité si při adaptaci na třetí věk najít vhodné aktivity a od nevhodných postupně ustupovat.

„Jedinci, kteří dovedou „držet krok“, mají zpravidla schopnost vytěžit ze zkušenosti svého předcházejícího života co nejvíce, když mají zvládat situace, s nimiž jsou ve stáří konfrontováni. Naopak lidé, kteří se již v mládí obtížně přizpůsobovali... trpí špatnou adaptací i na vlastní stáří.“ (Pacovský, 1994, s.25)

„Odborníci se v podstatě shodují, že pokud nemá starý člověk zabraňující zdravotní potíže, má zůstat aktivním a mít svůj perspektivní program („skutečné stáří je ztráta programu“). Současně je však rozumné stahovat se včas z některých společenských rolí... Odchod z aktivního života se má však dít pouze na základě dobrovolného rozhodnutí a podle principu postupnosti. Ani penzionování nemá být pouze výsledkem vnějšího sociálního tlaku („musíte do penze“), ale výsledkem přirozeného vývoje vlastní osobnosti a reálného sebehodnocení.“ (Pacovský, 1994, s.25)

Každý z nás začne stárnout a bude jednou starý (nezemřeme-li předčasně). To si musíme uvědomit a podle toho musí naše společnost přijímat staré jedince jako svou nedílnou součást. Cílem naší společnosti musí být integrace starých lidí a ne segregace. Je důležité, aby se sám senior cítil spokojen se svým zdravím a s kvalitou svého života. K tomu by měl mít dostatek přiměřených fyzických i psychických aktivit.

V České republice pracují organizace, které se podílejí na řešení problémů seniorů nebo jim nabízí různé aktivity, jak vzdělávací tak odpočinkové a regenerační. Např. Svaz důchodců, Hnutí důchodců za životní jistoty, Život 90, festivaly, výstavy, cestovní kanceláře,...

„Starý člověk by měl být proto aktivní až do vysokého věku, měl by se účastnit různých společenských činností, aby si co nejdéle udržel sociální, psychickou i fyzickou rovnováhu.“ (Jarošová, 2006, s.30)

1.2.4 Sociální interakce a komunikace se seniory

„Komunikace je zjednodušeně chápána jako proces předávání informací mezi dvěma či více komunikujícími subjekty. Znamená prakticky základ všech lidských vztahů. Jde o proces sdělování (také sdílení), přenosu a výměny významů a hodnot, zahrnující nejen

oblast informací, ale také další projevy a výsledky lidské aktivity, jako jsou zboží, formy chování, umělecké výtvořy apod. Studium lidské komunikace se dostalo do popředí zájmu zhruba od poloviny 20. století zejména díky rozvoji informačních a komunikačních technologií, který zasahuje do všech oblastí lidské činnosti...“ (Pokorná, 2010, s.11)

Pokorná dále říká, že při každé komunikaci je důležité správné sdělení a správné pochopení sdělované informace. Zvláště u seniorů je v sociální interakci a komunikaci zdůrazněna potřeba přesného a výstižného sdělení. Každá nepřesnost při komunikaci se seniorem může vést k narušení vztahu, důvěry a vzájemného respektu. Musíme brát v úvahu například poruchy zraku či sluchu, kdy nám senior může špatně rozumět, zaměněním hlásek při verbální komunikaci. Dalšími činiteli, kteří ovlivňují schopnost přijímat, pochopit a odpovědět na sdělenou informaci jsou psychosociální změny, kognitivní změny, motorické schopnosti, paměťové schopnosti a v neposlední řadě také temperamentové a charakterové vlastnosti osobnosti, vzdělání a ochota spolupracovat (psychický stav seniora).

1.2.5 Potřeby seniorů

„Potřeba je projevem nějakého nedostatku, chybění něčeho, jehož odstranění je žádoucí. Něco, co živá bytost nutně potřebuje pro svůj život a vývoj. Pobízí k vyhledání určité podmínky nezbytné k životu, případně vede k vyhýbání se určité podmínce.“ (Nakonečný, 1997, s.109 in Jarošová, 2006, s.32)

Dle Jarošové dochází ve stáří ke změně hodnotové orientace potřeb. Senioři se smiřují se závislostí na jiných lidech a potřebují cítit jistotu lásky a sounáležitosti, potřebují vědět, že nejsou na obtíž. Také se do popředí dostává potřeba komunikace, neboť staří lidé se cítí být osamoceni. Tuto potřebu cítí především při ovdovění nebo při postupném ztrácení přátel.

1.2.6 Zdravotní a sociální péče o seniory

„Zdravotně sociální péče není považována za zvláštní typ péče, ale za oblast péče nacházející se v průniku dvou resortů: zdravotní a sociální péče. Může se jednat o převážně péči sociální s výraznými prvky péče zdravotní nebo péči zdravotní s výraznými prvky sociální péče nebo o péči integrovanou, kde lze jednotlivé prvky

velmi těžko odlišit. V systému zdravotně sociální péče je zakomponována vedle akutní i kvalitní následná péče a v případě starých lidí zpravidla i péče dlouhodobá. ...Sociální péče o seniory zahrnuje především poskytování sociálních dávek a sociálních služeb.“ (Jarošová, 2006, s.44, s.47)

Příklady zdravotních a sociálních služeb: Geriatrická ambulance, Geriatrické oddělení, Zařízení následné péče (rehabilitační a doléčovací oddělení), Ošetrovatelské oddělení, Hospice, Geriatrické denní centrum, Domácí péče (pečovatelské služby), Ústavní péče (domovy důchodců, domovy – penziony pro důchodce, domovy pro seniory), stacionáře (domovinky), chráněné a sociální bydlení (domy s pečovatelskou službou), kluby důchodců, osobní asistence atd.

1.3 Pohled sociologie

1.3.1 Člověk, čas a společnost

Ve snaze o socializaci dítěte se mu snažíme vštípit, jak se má chovat správně, jak má slušně mluvit, jak komunikovat s ostatními v kolektivu tak, aby nikomu neublížilo. Jak si ale má dítě vysvětlit pojem dobré chování, když ještě nezná zlé? Tyto dva pojmy bude schopno rozeznat až s příchodem životních zkušeností. Během jednotlivých etap života dochází k rozporům a proměnlivosti názorů člověka. Je to dáno nejen vývojem osobnosti samotného člověka, ale i proměnou společnosti v okolí, kde konkrétní osoba žije. Jak jedinec zvládá konkrétní životní situaci záleží nejen na věku biologickém, ale především na sociální vyspělosti.

„...Čas lidských společností i života člověka není tedy pouze vnější formou, v níž se dějí události a odehrávají životní osudy, nýbrž je přímo jejich organizujícím principem. Čas je i sociální kategorie. Podstatnou úroveň jeho sociologického zkoumání tvoří úzké propojení makrostrukturálního času dějin s individuálním časem lidského života. Na této spojnici se odehrávají rozhodující sociální procesy, v nichž se projevuje specifika společností a jejich epoch... Z druhé strany k tomu přistupují sociálně podmíněné formy osvojování času jedincem, způsoby individuálního a subjektivního vnímání času, jeho interpretace i používání. Pouze na této úrovni se můžeme pokoušet odhalit průnik velkých dějů do individuálních a neopakovatelných osudů lidí...“ (Alan, 1989, s.61)

1.3.2 Socializace dítěte, sociální role a vliv rodiny

Podle Alana je pojem životní cyklus pravidelný, typický, normální sled hlavních etap v životě člověka. Životní cyklus se pohybuje v hranicích rolového chování, které zůstává díky své funkční vazbě na okolí pro život rozhodující. Reálné chování jedince však nevychází pouze z normativních nároků okolí, nýbrž i z jeho vnitřních dispozic, které určují stupeň volnosti při volbě a časové orientaci jednání. Tyto dispozice, tj. psychické a sociální vlastnosti a s nimi spojené zájmy, představy a plány doplňují účinnost sociálního kontextu a dohromady vyvolávají odchylky životní dráhy od životního cyklu, konstruovaného v linii sociálních rolí.

„Člověk je takový, jaké bylo jeho dětství... dětství je takové, jaká je společnost (nebo prostředí), v níž dětství probíhá.“ (Alan, 1989, s.77,78)

„Společnost je taková, jací jsou lidé, kteří v ní vyrůstají.“ (srv. Tugarinov, 1981, s.180 in Alan, 1989, s.80)

„Ani si neuvědomujeme, že poprvé v lidské historii žijí spolu čtyři generace. Každá z nich má jiný osud, každou poznamenala jiná doba. A přesto mají mnoho společného: prožívají své dětství a mládí, starosti dospívání, jejich život se odvíjí po rodinných a pracovních drahách, stárnou, umírají. Jsou rozdíly mezi nimi větší než to, co je spojuje? Co se změnilo v životě mužů, žen a dětí? A co se asi změní?“ (Alan, 1989)

Hlavním prostředníkem při formování osobnosti v dětství zůstává sociální prostředí rodiny.

„Dítě navazuje vztahy s okolím už před svým narozením, zahajuje dialog se svou matkou, stává se sociálním partnerem.“ (Matějček, Langmaier 1981, s.47 in Alan, 1989).

„Ale teprve okamžikem narození se dostává do sítě sociálních vazeb, do procesu, v němž se rodí jako sociální bytost. V tomto procesu jde o jeho zespolečnění – socializaci.“ (Alan, 1989, s.120)

V prvních dvou letech života se dítě ztotožňuje se svou matkou, s osobou jemu nejbližší, s osobou, v jejíž blízkosti se cítí bezpečně. Již v tomto období dítě zjišťuje, že

se může aktivně podílet v sociálních vztazích. Zkouší projevovat své názory, učí se komunikovat s okolím, především se svými nejbližšími.

J.Alan dále uvádí, že v dalším období své socializace se dítě zdokonalováním sebeovládání a sebekontroly osamostatňuje, utváří si základní sociokulturní vlastnosti, formuje se hodnotový systém, morálka, city. V tomto období výtka: Styd' se! může být velmi nebezpečná. Také si dítě v této době začíná uvědomovat sociální role, všímá si rozdílů pohlaví a psychických vzorů otce a matky.

Ve třetím období socializace dítěte sama rodina již nestačí a přechází na druhé místo. Dítě si všimne, že mezi vrstevníky je lépe pochopeno, že je více uznáván jeho názor. Na rozdíl od rodiny, kde platí mocenské vztahy a dítě to chápe jako velice nespravedlivé.

„Toto období je poznamenáno nejhlubšími rozpory, jejichž dozvuky budou jedince provázet i v následujících obdobích života. Jde o období objevování a konfrontací světa nadosobních hodnot s reálným chováním lidí (hlavně rodičů a jejich generace); oni dítěti představovali vnější svět. Je to období, kdy se rodí první zklamání, vyvolaná odhalením rozporu mezi ideálními schématy chování (spravedlnost, rovnost apod.) a „situačními“ přestupky proti nim (pokrytectví, egoismus, lež, výmluva atd.), které svým hodnotovým dosahem překračují hranice konkrétní sociální situace. V tomto období vlastně končí naše dětství.“ (Alan, 1989, s.130)

J. Alan uvádí dvě pojetí dítěte. První pojetí vidí dítě jako neúplného, nedokonalého dospělého a začleňuje ho do světa dospělých tím, že mu jsou vnucována pravidla chování a norem. Dítě nemá jinou možnost, než tyto pravidla přijmout, nakonec rezignuje a stane se dalším platným členem této společnosti. Druhé pojetí dětství nám říká, že dítě je někdo jiný. Je to pro nás partner z jiného světa, který se od nás učí a my se učíme od něj. Je to svět všemožného. Důležitou úlohu mají naše vzpomínky na dětství. Při vzpomínce se vracíme sami k sobě, hledáme sami sebe.

Reakcí dospělých na názor nebo čin dítěte si dítě utváří zážitkovou zkušenost. Špatné vyhodnocení reakce dospělého se ještě více zkomplikuje tím, že dítě není schopno správně formulovat své představy, přání a názory. Nedorozumění pak vrcholí tím, že většina dospělých nechce ustoupit ze své jistoty zkušeností ve prospěch dorozumění se

s dítětem. Domnívá se, že by tím mohl ztratit autoritu? Nebo se bojí, že by dítě mělo lepší, zdravější názor nežli je názor společnosti dospělých?

Ztotožňuji se s názorem J. Alana, že tělo je nositelem hluboce zakořeněných sociokulturních významů. I přes moderní dobu a současné názory na vzdělávání a výběr pracovního zařazení, kdy mnohdy je žena živitelkou rodiny, zůstávají v povědomí současné společnosti názory, které připisují ženám a mužům předem dané sociální role. Klasická žena je jemná, citová romantička se smyslem pro detail, je hovorná, závislá, ostýchavá, bázlivá, impulsivní, nervní. Proti tomu klasický muž je drsný, rozumový realista se smyslem pro celek, je uvážlivý, odvážný, klidný, samostatný, málomluvný. Tyto dvě role přecházejí v určitém životním období v další sociální role a to na roli matky a otce. Matce je připisována pochvala a mazlení, otcí poučení a zákaz. Otec se stará o práci a zábavu, matka o útulný domov.

„A dítě tyto odlišné světy začleňuje do své zkušenosti a v dospělosti je dále předává, což je zdrojem silné kulturní setrvačnosti.“(Alan, 1989, s.144)

Především muži se snaží udržet tradiční postoje dvou světů. Přes tuto snahu v mnohých rodinách zavládlo rovnocenné rozdělení rolí. Děti, které vyrůstají v takové rodině, mají tendenci nerozdělovat pojetí matky a otce, nerozdělovat svět podle pohlaví, ale podle kvality vlastností konkrétního člověka.

„Ony tradičně mužské a ženské vlastnosti, mezi nimiž převládají modely dominantního muže a submisivní ženy, vytvářejí specifické zabarvení sociálního okolí dítěte a prosazují se v socializačním procesu jako determinanty odlišného chování. Dítě se stává chlapcem nebo děvčetem v sociálním smyslu nikoli svou tělesností, nýbrž díky tomu, že v jeho okolí se stýkají světy dvou pohlaví, a ono je do jednoho z nich začleňováno. Podle těchto dvou světů lidé hodnotí sebe i jiné, očekávají od sebe navzájem, že se budou chovat shodně s platnými rozdíly, a samozřejmě to za přispění řady kulturních norem, stereotypů, ale i předsudků vyžadují. A vyžadují to od počátku i od dítěte.“(Alan, 1989, s.142)

Dítě je od začátku svého života posuzováno podle zažitých stereotypů – hezké děvče, silný chlapec. Dítě tak od počátku hodnotíme a dáváme mu návod, jak má vidět svět, co

je dobré a co je zlé. Stále se držíme klasických pohádek, kde zlo bylo ošklivé. Já sama mám tyto sociokulturní názory hluboko zakořeněny a při sledování příběhu, ve kterém krásný princ (princezna) je zlý, mi něco v hlavě říká: To není možné! Ale hned nato mi zkušenosti životní řeknou: Ale je!

1.3.3 Generační vztahy

Velký význam pro dětství mají třígenerační vztahy. Vztahy mezi rodiči a dětmi mají úplně jiná pravidla než vztahy mezi vnoučaty a prarodiči. Rodiče vkládají do svého dítěte veliké naděje a na dítě působí mnohdy velký tlak v nárocích na něj samotné. Děti pak bývají často přetěžovány a nemají ani čas prožít si své dětství. Prarodiče vycházejí většinou ze svých životních zkušeností. Mají jiný žebříček hodnot, který se ve své podstatě podobá dětskému světu. Vychází z názoru na ideálního dospělého člověka.

Domnívám se, že je dobré, když při výchově funguje spolupráce tří generací. I když to není snadné, mohou být zkušenosti starší generace a nové metody výchovy mladších při rozumném zvážení přístupů k dítěti přínosem pro všechny zainteresované osoby. Je nutné babičky a dědečky spravedlivě ocenit za jejich snahu pomoci při výchově dítěte. Ale nesmíme také zapomínat správně odhadnout psychický a fyzický stav našich rodičů. Nesmíme je přetěžovat, stejně jako nesmíme přetěžovat děti.

„Soužití, spolupráce a souhra tří generací nejsou snadné. Za předpokladu kritického zhodnocení situace a rozumného přístupu mohou však být pro všechny zúčastněné přínosem.“ (Vančurová-Fragnerová, 1969, s.27)

„...Ani si neuvědomujeme, že poprvé v lidské historii žijí pospolu čtyři generace. Každá z nich má jiný osud, každou poznamenala jiná doba. Naše jednání, socializační proces, celkový životní styl, bydlení, hospodaření atd. jsou však přitom založeny v podstatě na dvougeneračním modelu rodiny (rodičů a dětí). Rostoucí úloha stáří v životní a rodinné dráze jedinců proto vyhrocuje problém adaptace rodiny na starší a staré rodiče a prarodiče. Vedle manželství a vdovství jde o třetí okruh rodinného referenčního systému stáří, na který navazují procesy bydlení, trávení volného času a sociálních interakcí. Již při analýze dětství jsme narazili na řadu otázek spojených s typem bydlení, který u nás převažuje. Stáří tento moment zvyrazňuje – ať jde o sám byt, nebo o hodnotu domova. S postupujícím stářím stárne i byt... I byt manželů má své

osudy a svou historii, které se dotýkají samotné povahy domova. Zatímco s dospívajícími dětmi se byt „zmenšuje“, po jejich odchodu... se najednou vyprázdní a „zvětší“ se. Stává se ekonomickou zátěží, zvláště po odchodu do důchodu, kdy se snižuje celkový příjem... Tak se objevuje úvaha o stěhování, o směně bytu, o odchodu „do menšího“. Sociální vazba na byt jako domov, onen integrující rámec života na sociální okolí (sousedství), stejně jako klesající fyzická, sociální i citová mobilnost starších lidí však rozhodnutí ztěžují. Nezanedbatelný vliv má i anticipace dalšího životního běhu, představa možného osamění, které je v novém prostředí tíživější, neboť není kompenzováno důvěrností a blízkostí sociálního okolí. Protože ve stáří celkově vzrůstá význam základních životních potřeb (zdraví, stravy, pohyblivosti), jsou právě bydlení a domov stále silněji vnímány jako životní centrum – a stěhování pak jako vytržení z životního stylu... Pouze vícegenerační domácnosti, žijící nejčastěji v rodinných domcích,... vytvářejí možnost integrace starých lidí do života širší rodiny, širšího sociálního příbuzenství. A naopak bydlení osamělých manželů nebo jednotlivců mění charakter příbuzenských kontaktů... Předně se ukazuje,... že geografická vzdálenost má u nás zanedbatelný význam... mnohem větší roli hraje blízkost nebo vzdálenost citová. Během stáří rodičů se tedy jejich vztahy s dětmi mění. V první fázi představují rodiče pro rodinu svých dětí podporu, jak finanční (část jich dokonce prodlužuje svou ekonomickou aktivitu pro to, aby mohla přispět svým – již dospělým – dětem), tak převzetím některých „služeb“ (péči o malé děti, výpomoc v domácnosti aj.) nebo možností jednorázových „záskoků“ za rodiče. Orientace na rodinu a výpomoc dětem je u starých lidí součástí nového pojetí úlohy rodiny v životní dráze: rodina je pojímána jako „celoživotní dílo“, jako výsledek životních cílů... Rodiče pomáhají svým dětem častěji... Postupně se však tento vztah obrací. Rodičům ubývá sil, zhoršuje se jejich zdraví, a posléze sami potřebují podporu. Nakonec bývají děti, omezující zpočátku svou výpomoc starým rodičům na materiální podporu, zaskočeny situací, v níž péče o starého člověka vyžaduje buď pravidelné návštěvy, nebo jeho přijetí do vlastní domácnosti. Většina starých lidí také tuto péči od svých potomků očekává a dává jí naprostou přednost před jakoukoli jinou formou...“ (Alan, 1989, s.379-383)

1.3.4 Setkání dítěte se starým nemocným člověkem

„V poradenské službě dostáváme dosti často od rodičů otázku, je-li vhodné, aby se dítě stýkalo s takto postiženým dědečkem nebo babičkou. Jsou vedeni většinou dobře pochopitelnou obavou, aby dítě neodkoukalo něco špatného, aby nebylo poškozováno

ve svém duševním vývoji pohledem na něco tak nehezkého, aby nebylo šokováno, traumatizováno apod. ...Naše odpověď nemůže být paušální. Jde zpravidla o velice jemný mechanismus vztahů, v nichž hraje významnou roli věk dítěte, jeho psychická konstituce, styl života v rodině, hmotné, ekonomické, bytové podmínky, systém hodnot, v neposlední řadě i náboženská orientace. ...Není dobře obtíže a nápadnosti v chování starých příslušníků rodiny před dětmi zastírat, anebo děti od postižených osob zcela izolovat. ...děti bývají dobrými pozorovateli a vystihnou, že něco není v pořádku; dostávají se do napětí a jejich fantazie se může rozbíhat nežádoucím směrem. A to ponecháváme stranou aspekty morální. Spolehlivější ochranou dítěte je, máme-li připravené vysvětlení. Již u předškolních dětí se osvědčuje jednoduše vysvětlit, že onen postižený člen rodiny se chová „nerozumně“ a že je to důsledek jeho „nemoci“. ...Na setkání s postiženým starým člověkem (ale i s kýmkoli jiným postiženým) má být dítě, pokud je to ...možné, předem připraveno. Má v nás mít oporu. ...Cílem je ne dítě jen skleníkově chránit, ale pomoci mu k tomu, aby se vyrovnalo s takovou situací a vnitřně ji přijalo. Současně se tak kultivuje vnímavost dítěte vůči bolestem druhých, což je zajisté přínosem k jeho celkové prosociální orientaci (jež se ve svých důsledcích bude přirozeně v dobrém vracet samotným vychovatelům v jejich závěrečné životní fázi).“ (Matějček, 1992, s.103)

1.4 O výchově a vzdělávání nejen ve školách

Rámcový vzdělávací program definuje, že úkolem předškolního vzdělávání je doplňovat rodinnou výchovu, zajistit dítěti prostředí s dostatkem podnětů k jeho rozvoji a učení. Předškolní vzdělávání má dalekosáhlý význam. Veškeré podněty, které dítě získává v prvních letech života, se stávají trvalými zkušenostmi, které v následujících životních etapách zhodnotí a uplatní. Ke každému dítěti je nutné přistupovat individuálně a maximálně přizpůsobit vzdělávání jeho vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám. Je třeba dítě plně respektovat, vážit si ho a vést ho k tomu, aby i ono respektovalo a vážilo si ostatních lidí. Je třeba nabídnout dítěti spolupráci a jít mu příkladem. Proto jsme tu, kromě jeho nejbližších, především my učitelé a vychovatelé, kteří by v dítěti měli vyvolat pocit štěstí a bezpečí při navštěvování předškolních zařízení.

Dobře si pamatuji na svou paní učitelku, která byla přísná, ale zároveň laskavá, spravedlivá, trpělivá, veselá, plná optimismu a za všech okolností ochotná nám pomoci. A také si, i když nerada, pamatuji na jinou učitelku, která mi dávala zatuchlý ručník přes obličej, abych usnula a tak dlouho mě nutila jíst špenát, až jsem jí poblinkala.

Dle mého názoru je velmi dobře, že je dnes umožněno vzdělávat společně v jedné třídě děti bez ohledu na jejich věk, schopnosti či jiná specifika. Za skvělé považuji vzdělávací metody prožitkového a kooperativního učení hrou. Každé dítě je zvědavé (některé více, některé méně, ale všechny mají potřebu poznávat). Bez toho by nebylo schopné dalšího vývoje. Dítě potřebuje přímé zážitky, praktické ukázky (situační učení), velice rádo napodobuje (spontánní sociální učení). Pedagog musí umět prolnout spontánní a řízené aktivity, které dětem vhodným způsobem nabízí a nenásilně je motivuje ke hře či jiné činnosti. Při správné motivaci dochází k tomu, že dítě samo se chce aktivně účastnit. I malé dítě hledá smysl toho, o co se právě zajímá. Proto musíme dítěti vzdělávací obsah nabízet v přirozených souvislostech a smysluplně. Vzdělávání musí být dítěti blízké, mělo by vycházet z jeho života a nabízet mu hluboký prožitek.

„Předškolní věk je věkem hry, ve struktuře psychiky dominují emoce, navíc je typický enormní rozvoj vlastní aktivity, která už výrazně směřuje k prosazení a uplatnění se ve vrstevnické skupině. Zvlášť markantní v tomto období je vedle naplnění ostatních biologických potřeb uspokojení potřeby bezpečí a jistoty a potřeby pohybu a činnosti... Bezpečné sociální klima a aktivní činnosti mohou dětem nabídnout širokou škálu prožitků, prostřednictvím nichž se dítě učí. S tím souvisí i specifičnost učení dětí předškolního věku. Mimo zkoumání není poznání, to, co projde tělem a je spojeno s aktivní činností, se daleko lépe a trvaleji uloží do paměti. Například dlouhý výklad,... či dlouhá diskuse žádoucí prožitek dítěti předškolního věku nenavodí.... V prožitcích, které si dítě z mateřské školy odnáší, by měly převažovat prožitky pozitivní. Dítě by si nemělo odnášet z mateřské školy prožitky spojené se strachem a pocitem ohrožení.“ (Švejdová in: Svobodová a kol., 2010, s.110)

Škola je jen instituce, která se řídí zákony. Ale zákony děti nevychovejí. Učitel by měl být schopen vlastním příkladem ukázat dětem správnou cestu, být „dobrým člověkem“. Měl by být schopen vychovávat a učit všechny děti s láskou, odhalit jim moudrost, ukázat jim odvalu a k dětem by měl přistupovat s důvěrou a ony pak budou přistupovat

s důvěrou k němu. Budou se cítit v bezpečí a soustředí se na veškeré informace, které přijímají. Ty se jim pak hluboce vryjí do paměti. Zvláště, jedná-li se o informace názorné. My dospělí jsme ti, kdo má být dítěti oporou, být mu nablízku, umět vždy poradit a podat pomocnou ruku. Učitel však nikdy nenahradí dítěti rodinu. Měla by to být především maminka, tatínek a ostatní „jeho lidé“, kteří mu zprostředkují minimálně lásku a důvěru. Tyto dvě slasti by dítě mělo znát již z domova, z prostředí, které je mu nejbližší a kde by měli být jeho „nejbližší lidé“. Je to především právě rodina, kdo ukazuje směr výchovy a nutnost vzdělávání. Vždyť průběh dětství ovlivňuje celý další život dítěte. Jinak řečeno, dětství má celoživotní následky.

Podle mého názoru a zkušeností děti tráví většinu času ve školách a v zájmových kroužcích. Na rodinu, na obyčejné popovídání se svými nejbližšími, na sdělení zážitků nebo dokonce důležitých důvěrností mu mnoho času nezbyvá. Některé děti se setkávají i s neochotou vyslechnout si jeho povídání. Ano, v kolektivu vrstevníků se dítě může cítit dobře, učitelé a vychovatelé zajistí splnění jeho nejzákladnějších potřeb, ale nikdy mu nemohou nahradit lásku a péči jeho nejbližších. Nenahraditelné je též přirozené předávání zkušeností a vzájemný vliv dětí a prarodičů. Ti mají čas si s nimi hrát a povídat. Mají trpělivost naslouchat, vysvětlovat, ukazovat. Mají trpělivost znovu a znovu naslouchat a zlehýnka ukazovat cestu, při které děti samy najdou správné řešení pro svůj problém nebo správnou odpověď na svou otázku. Dítě se má učit naslouchat a ne jen poslouchat. Učí se naslouchat právě tím, že mu nasloucháme. A právě takové vzdělávání má pro děti největší význam a přínos. Právě prarodiče většinou neřeší malichernosti typu „ty ses umazal – ty seš špindíra“ nebo „ty tu máš nepořádek – ty si bordelář“. Vědí, že lamentováním a ponižováním dítěte nic nevyřeší. Dítě potřebuje názorně vidět vzor chování a jednání. Jeho první velké učení se nazývá nápodoba a dítě se tím stává obrazem nás dospělých. Je naším zrcadlem.

„Učení nápodobou má velmi významnou roli v dětství, v době socializačního vývoje. Děti mají potřebu napodobovat chování různých lidí ve svém okolí dokonce i tehdy, když by jim nemělo přinést žádné okamžité uspokojení. Tato tendence je jednak projevem obecné zvědavosti, ale hlavně potřeby orientace a pochopení určitého řádu světa. Dítě se učí rozumět chování lidí ve svém okolí a činí tak i nápodobou, která je mu prostředkem relativně aktivního pochopení reality. Předškolní děti si s oblibou hrají „na

něco“ a tak se učí různým variantám chování i pohledu na svět z jiného hlediska, z pozice různých rolí.“(Vágnerová, 2002, s.142)

Vágnerová dále uvádí učení identifikací: „Identifikace znamená ztotožnění, v tomto případě ztotožnění s nějakou osobou, jejíž chování je mnohem častěji napodobováno. Identifikace je založena na citové vazbě, případně obdivu k určité autoritě, kterou jedinec napodobuje především proto, že by chtěl být jako ona, chtěl by se jí co nejvíce podobat. ...Učení na základě identifikace je běžné v období dětství, dítě se velmi často ztotožňuje s rodičem, ke kterému má značnou citovou vazbu a jehož obdivuje...“ (Vágnerová, 2002, s.144)

Jak hloupě se chovám jsem poznala díky synovi, který mi velice rád pomáhal už od malička s různými domácími pracemi. Ihned po každé návštěvě, která od nás odešla, jsem vzala do ruky smeták a uklízela předsíň, abychom měli doma čisto, jak byl zvyklý můj bývalý manžel u své matky. Jednou jsme se synem vyprovázeli mého otce. Povídali jsme ještě mezi dveřmi a můj syn, kterému v té době byly asi tři roky, už netrpělivě přešlapoval se smetákem v ruce a po chvílce dědu vyprovodil se slovy: „Dědo di už, ať to tu můžu uklidit.“ Tehdy mi zatrnulo. K čemu že to vychovávám své dítě? Jaký že příklad mu dávám? K jakým hodnotám ho vedu? Svě původní čisté hodnoty života, ke kterým mne vedli mí rodiče a ještě více prarodiče, jsem vyměnila za čistotu ve svém bytě.

Dítě zraje, dospívá, stává se dospělým a neustále se při tom vyvíjí. A to jak po tělesné stránce, což nemůžeme moc ovlivnit, tak po psychické stránce, což se snažíme ovlivňovat neustále. Podle mého názoru málokdo z mladých rodičů ví, že dítě si musí zažít svou vlastní zkušenost, aby pochopilo, kde se mylilo, kde udělalo chybu a jak to funguje na světě doopravdy. Domnívám se, že mnohdy ale právě ti mladí rodiče ani neví, jak to na tom světě doopravdy funguje a kolikrát, v lepším případě, svět objevují právě díky svým dětem. Mají tak málo životních zkušeností, že pokusem o výchovu svého dítěte ničí svůj život, ale především život dítěte. Existuje spousta příkladů jak nás, dospělé, děti ovlivňují, aniž by to bylo cílené. Díky jejich chování se můžeme dozvědět spoustu informací o sobě a máme možnost na sobě pracovat a dále rozvíjet svou osobnost k lepšímu. Ne každý z rodičů si to ale uvědomí. V horším případě jen dítě za jeho názor ponižují a jeho osobnost tím snižují a zahánějí dopozadí. Ano, možná

vychovejí poslušné dítě, asi jako by vychovali poslušného psa. Ohýbat nebo lámat je velký rozdíl. Stromek, když roste, sám se vyhýbá překážkám nebo jimi prorůstá a tím je zdolá, aniž by si ublížil ve své podstatě. Najde si přirozenou cestu. Mladí dospělí lidé stále něco řeší ve spěchu a mnohdy násilím. Pak se stane, že se něco zlomí. Ale není to stromek. Je to dětská duše, která, zvláště v současné době, kolem sebe cítí jen nervozitu a soutěživost, vidí uměle vytvářené „hodnoty“ a neustále slyší slovo „mít“. Naše současná společnost je plná pouček a pravidel typu: *abys měl v životě štěstí, musíš mít rozum; musíš mít vzdělání, abys měl dobrou práci, aby ses měl dobře, abys měl dům, abys měl rodinu...*

„Většina z nás toho ví více o vlastnickém modu než o modu bytí, protože vlastnění je modus, který v naší kultuře zakoušíme častěji. Ale něco jiného než tento fakt činí definici modu bytí mnohem obtížnější než definování vlastnického modu, totiž sama povaha rozdílu mezi oběma těmito způsoby existence.

Vlastnění se týká věcí a věci jsou pevné a popsitelné. Bytí se týká prožívání a lidské prožívání je v zásadě nepopsitelné. Plně lze popsat naši personu – masku, kterou každý nosí, ego, které ukazujeme -, protože tato persona je sama o sobě věcí. Naproti tomu živé bytí není mrtvým obrazem a nemůže být popsáno jako věc. Živá lidská bytost nemůže být vlastně vůbec popsána...

...Nezbytnými podmínkami modu bytí jsou nezávislost, svoboda a přítomnost kritického rozumu. Jeho základní charakteristikou je, že je to aktivní bytí, nikoliv ve smyslu vnější činnosti, zaneprázdnění, ale jde o aktivitu vnitřní, o tvořivé používání našich lidských schopností. Být aktivní znamená dát výraz svým vlastním schopnostem, talentu, hojnosti darů, jimiž je každá lidská bytost – i když v odlišném stupni – vybavena. Znamená to obnovovat se, růst, rozkvétat, překračovat vězení vlastního izolovaného ega, mít zájem, naslouchat, dávat. Avšak žádný z těchto zážitků nelze vyjádřit slovy...“ (Fromm, 2001, s.106-108)

„...Abychom plně pochopili vlastnický modus,... je třeba ještě dalšího vymezení – a tím je existenční vlastnění; protože lidské existování vyžaduje, abychom měli, drželi, používali určité věci a starali se o ně, abychom přežili. To platí pro naše těla, pro potravu, domov, šaty a pro nástroje nezbytné pro vytvoření toho, co potřebujeme. Tuto formu vlastnění můžeme nazvat existenční, protože pochází z lidské existence. Je to racionálně zaměřený impulz sledující naše udržení se naživu – na rozdíl od charakterologického vlastnění, ...které je vášnivou honbou za udržením a zachováním,

jež není vrozená, ale vyvinula se v důsledku působení společenských podmínek na lidský druh, který je biologicky daný. Existenční vlastnění není v konfliktu s bytím, charakterologické vlastnění v takovém konfliktu nutně je...“ (Fromm, 2001, s.104-105)

„Vášeň *mít* nutně vede k nikdy nekončícímu třídnímu boji. ...Dokud každý bude chtít mít více, musí se utvářet třídy, musí existovat třídní boj a z hlediska celku musí existovat mezinárodní boj. *Chtivost a mír se navzájem vylučují.*“ (Fromm, 2001, s.19)

Myslím si, že dítě ještě nedokáže vysvětlit rozdíl mezi pojmy „mít štěstí“ a „být šťastný“. *Je šťastné, když to cítí.* Umíme ale rozlišit tyto pojmy my dospělí? Nebo jsme jen „dobře vychované“ děti?

1.5 Hodnoty, osobnost a nebeské perličky

O co se při výchově a vzdělávání dítěte především snažíme? Podle mého názoru nejdříve o to, aby bylo hodné. Později, aby bylo chytré a inteligentní. A nakonec si přejeme, aby už konečně zmoudřelo. Mylně se domníváme, že my už moudří jsme. Ne, pouze máme více životních zkušeností.

O co se máme snažit, aby „zmoudřelo“ co nejdříve? Domnívám se, že bychom ho měli respektovat jako sobě rovného, s láskou mu naslouchat a zároveň důsledností ho naučit dodržovat základní etická pravidla. Čím dříve pozná hodnotu přírody a života jako takového, tím dříve nalezne i samo sebe, své místo na tomto světě, svou životní roli a uvědomí si důvod svého bytí. Člověk pak dokáže respektovat a snáze přijímat i vše ostatní kolem sebe.

„...vztah člověka k přírodě se stal značně nepřátelským. Průmyslová společnost pohrdá přírodou... Lidé jsou dnes přitahováni mechanickým, silnými stroji, absencí života a stále více destrukcí.“ (Fromm, 2001, s.20-21)

Nalézání své vlastní identity začíná právě v dětství při objevování sama sebe, objevování druhých, objevování světa.

„Specifickým rysem osobnosti je vědomí vlastního *já*... Člověk se nerodí s pocitem vlastního *já*, ale vytváří si jej v průběhu svého vývoje. Děje se tak v interakci s vnějším prostředím, zejména s jeho sociální složkou. Vědomí *já* se vytváří na základě zkušenosti, která odpovídá celkové vývojové úrovni daného jedince.“ (Vágnerová, 2002, s.170-177)

Myslím si, že mnoho dospělých lidí ví, jak je těžké odhalit a přijmout svou negativní zkušenost se svým „já“, zhodnotit ji a nalézt správnou cestu. Ještě těžší je pokračovat v této cestě. Jde o to, změnit svůj pohled na svět, změnit své chápání hodnot, změnit své jednání a myšlení a ne jen krátkodobě, ale na celý svůj další život. A přitom by byl život na světě jednodušší a krásnější, kdybychom všichni dodržovali základní pravidla společného soužití, která si říkáme a snažíme se je dodržovat už v mateřské škole. Pojdme tedy dětem příkladem, ať máme vlídný, krásný a zdravý svět.

J.A.Komenský již v roce 1632 ve svém Informatoriu školy mateřské říká:

„K čemu pak to patří, že bůh nebeské ty perličky ne tak všecky pospolu stvořil jako anděly, jak mnoho jich míti chtěl, než porůznu je mezi lidí rozděluje? Ctí tím lidí, aby jako pomocníci byli stvořitele svého v rozmnožování tvorů jeho. Avšak nejen aby rozkoš a kochání z nich měli, ale také práci při nich. Práci, pravím, ve vedení jich k tomu, aby, čím býti mají, byly. ...Člověk pak, poněvadž k vyšším věcem stvořen, k vyšším věcem obracen býti má. ...Duše tedy a mysl, poněvadž přední jest člověka částka, přední o ni péče býti má, aby zdárně a ušlechtilé zvedena byla., druhá za tím péče, nižší a běžnější, o tělo jest, jak by slušným a hodným nesmrtelné duše příbytkem býti mohlo. ...V mravech pak a ctnostech učeny býti mají malé dítky:

- 1) Střídmosti, aby zvykaly podle potřeby přirozenosti jísti a pítí,....
- 2) Pořádnosti, aby v jídle, pití, šatkách a všelikým ošetřováním těla mravů dobrých užívati zvykaly.
- 3) Šetrnosti k starším a pozoru na jejich činy, řeči i každé pohledění.
- 4) Jdoucí odtud skutečné poslušnosti u představených,....
- 5) Náramně potřebné jest učiti je pravdomluvnosti,....
- 6) Spravedlnosti ať se učí, na cizí věci nesahati, nebrati, nekrásti, nepřekrývati, navzdoru nic nečiníti.
- 7) Dobré jest také zvykati pracovitosti, zahálky pak utíkati.
- 8) Učení býti mají nejen mluvíti, ale i mlčeti, kde potřeba....

9) Trpělivosti a ustupování své vůle mohou také přiučování býti, tak aby hned z maličkosti, než se vášně vkoření, vládnouti sebou zvykali.

10) Ochotnost k službě starším pěkná jest mládeže ozdoba; protož k té hned z dětství cvičeni býti mají.

11) Půjde za tím zdvořilost obyčejů, aby uměli vlídně se míti, pozdravovati, děkovati, ruky podávati,....

12) Avšak to aby nebylo drze, s nějakými plachými a divokými trhy, vážnosti také v gestech a povahách také zevnitřních učeni býti mají, aby sobě rozvážlivě, stydlivě a šetrně ve všem počínati věděli.“ (Komenský, 1964)

2. Praktická část

2.1 Zamyšlení nad problémem

Původní myšlenkou mé práce bylo, přiblížit dětem svět seniorů a vést tím děti k hledání pravých životních hodnot. Studium a pozorováním jsem zjistila, že senioři i děti mají některé schopnosti a potřeby shodné. Například schopnost udržení pozornosti je kratší než v dospělosti a zralém věku. Dalším společným rysem je potřeba lásky a sounáležitosti. V neposlední řadě stojí nedokonalá koordinace pohybu, která je v předškolním věku způsobena teprve rozvíjející se motorikou a malými zkušenostmi a v seniorském věku naopak stárnutím organismu (nemoci CNS). Proto potřebují tyto věkové skupiny pomalejší tempo například při práci. Dále jsem si uvědomila, že stejně jako děti od seniorů se mohou učit i senioři od dětí. Dochází pak ke vzájemnému obohacování o životní zkušenosti.

Prvními učiteli dítěte jsou rodiče a další rodinní příslušníci. Až po několika letech se děti dostanou do škol a, jak pozoruji ve své praxi, mnohdy již mají životní hodnoty jiné, než bych si představovala nejen pro zdravý osobní vývoj dítěte, ale i pro vývoj celé naší společnosti. Dítě je skvělý pozorovatel a napodobitel. Bude-li vyrůstat v přecitlivělém nebo naopak chladném prostředí, v bytě plném hraček a moderních výmyslů, vyroste ve spotřebitele. Ze své životní zkušenosti vidím, že hitem naší společnosti je „užívat si“. Myslet na zítra? Zodpovědnost? Šetrnost? To mladým lidem dnes nic moc neříká. Nevidí pracovní perspektivu, za to vidí kolem sebe mnoho reklam na skvělý život. Nedivím se, že jsou zmatení, že jsou takoví, jací jsou. Při sledování televize se ztotožňují se svými idoly. Dělali jsme to všichni v dětství, dělali to i naši předci (i když televize nebyla). Ale dříve také nebyla taková „spotřební doba“, jaká je dnes.

Blížím se věku babiček a pamatuji si z dětství, že se věci raději opravovali než kupovali nové. Ano, někdo může namítnout, že dnes máme všeho nadbytek, tak proč opravovat starší věci. Já se ale domnívám, že nás to vede k nešetrnosti, k lajdáckosti, ke lhůstojnosti a ke znehodnocení práce jako takové. Dříve tatínkové a dědečkové spravovali a stavěli, maminky a babičky šily, pletly a zahradničily a u všeho jsme byly my, děti. I když nám mnohdy nebylo dopřáno přímo pomáhat, ale mohli jsme se dívat a to, co jsme viděli, jsme se pak snažili napodobit. Nejdříve při hře a později doopravdy u šicího stroje nebo s pilkou či vrtačkou v ruce. Byl to skvělý pocit, něco vymyslet a

vyrobiť. Znáť hodnotu práce a umím si jí vážiť. Umím si vážiť vecí a všeho, čo mne obklopuje. Stejně tak si vážím ľudí, ktorí niečo dovedou a ešte lépe: když to umí naučit ostatní (což je také dovednost).

Domnívám se, že v dnešní době mají děti velmi málo možností být pozorovateli práce, jak mi potvrdily i kolegyně v rozhovorech (viz Příloha 1). Než by škola požádal rodiče o pomoc, natož o manuální spolupráci, raději se vše koupí. Většinou investuje škola, někdy i rodiče. Tak vznikají například moderní přírodní zahrady, bez pomoci dětí a jejich rodiny. A při tom si myslím, že právě při práci (formou hry) by se toho děti nejvíce naučily a také by si těchto „výrobků“ více vážily. O takové malé, ale úžasné zkušenosti bych se ráda zmínila. S kolegyní jsme se rozhodly, že zreovujeme věšákovou stěnu v umývárně. Koupily jsme věšáky a podařilo se nám sehnat ochotného tatínka, který by práci provedl. Když jsem viděla, jak velký zájem mají děti o opravu, jak neustále zvědavě „nakukovaly“ do umývárny, navrhla jsem tatínkovi, že by si děti věšáčky mohly přišroubovat samy. Tatínek souhlasil, vruty zašrouboval jen do půlky délky a pak postupně přicházely děti, které měly zájem pomoci a došroubovaly vruty úplně. Některé děti používaly akušroubovák (samozřejmě s přidržováním od zmíněného tatínka a pod mým dohledem), některé raději šroubovaly klasicky dokud jim síly stačily. Pět dětí z dvaceti pěti se nezúčastnilo. Jeden chlapec se bál a čtyři holčičky neměly zájem. Ostatní děti s nadšením sledovaly své kamarády a šroubovaly. Dříve děti za věšáčky a ručníky každou chvíli tahaly, jako by zkoušely jejich pevnost. Po této zkušenosti, jsme neměli jediný případ ohnutého věšáku nebo utrženého poutka.

Dalším příkladem, kdy se děti učily základní hodnotě práce byla činnost na školní zahradě a třídním záhonku. Také tam pracovala většina dětí. Dohadovaly se o hrábě a také o konev při zalévání mrkve, hrášku a slunečnic.

Z mého pozorování a životních zkušeností vyplývá, že nejdůležitější pro hledání hodnot v našem životě je prostředí, ve kterém vyrůstáme. Trpělivost a laskavost, kterou dítěti věnujeme a zvláště pozornost, když jí opravdu potřebuje, to jsou základy pro vytváření správných životních hodnot. A právě trpělivost a laskavost jsou vlastnosti, kterým se učíme celý život. Proto senioři mohou mít, dle mého názoru, velmi pozitivní vliv na výchovu dětí a díky svým životním zkušenostem i na utváření hodnotového žebříčku.

Při pozorování života kolem sebe, společnosti, ve které žiji, jsem si ale všimla, jak jsou mladí lidé a starší děti neklidní a rozpačití při setkání se seniorem. Mnohdy rozpačitost při přímém kontaktu s ním řeší drzostí a nevlídností, někteří i agresivitou. Uvědomuji si, že je třeba děti již od malička učit komunikovat se seniory. Jak jinak bychom je mohli seznamovat s jejich životem? Jak jinak by děti zjistily, že senioři mají mnoho životních zkušeností, praktických pro život ve společnosti? Senior přece není „parazit“, jak jsem slyšela názor mladého, sotva zletilého, muže. Kde k takovému názoru přišel? Doma? Ve škole? I v jednom z rozhovorů se o takových názorech zmiňuje má kolegyně (hra na PC „Zastřel si svého důchodce“). Proto jsem si položila otázku: *Co mohu udělat pro to, aby si děti vážily seniorů a již od malička se učily vlídnosti a trpělivosti?* Mohu jim jít svým příkladem přímo v praxi. Mohu dopřát dětem setkání se seniory mnohem častěji než byly doposud zvyklé. Většinu času dítě tráví ve společnosti svých vrstevníků v MŠ. Pojďme tedy již tam pomoci dětem získávat zkušenosti v hledání životních hodnot. Jakým způsobem? Hrou a prožitkem.

2.2 Stanovení cíle a metody výzkumu

Základní výzkumná otázka mé práce je:

Co dělají pedagogové v MŠ pro seznamování dětí s životem seniorů?

Pro dosažení odpovědi na tuto otázku se mi zdála nejvhodnější kvalitativní metoda výzkumu. Do mé práce jsem využila své vlastní tříleté zkušenosti učitelky v MŠ a také čtyřleté zkušenosti vychovatelky v rodinách a Mateřském centru. Při výzkumu jsem použila vlastní zúčastněné pozorování a polostrukturované rozhovory. Data jsem sbírala pozorováním dětí a diskusí s nimi. Další data jsem získala z rozhovorů s učitelkami MŠ a také z rozhovorů s babičkami a dědečky. Použila jsem metodu polostrukturovaného kvalitativního rozhovoru. Připravila jsem si předem otázky k danému tématu a zaznamenávala odpovědi na audiozáznam. Také jsem si dělala poznámky ručně na papír. Z rozhovorů jsem pořídila přepis. Při rozhovoru jsem kladla otázky jasné a otevřené. Dotazovaný svou odpovědí vyjadřuje vlastní názor. Nakonec jsem provedla vyhodnocení těchto rozhovorů a pozorování.

2.3 Kvalitativní výzkum

Podle Hendla kvalitativní výzkum provádíme dlouhodobě, při intenzivním kontaktu s vybranými jedinci. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu nepoužíváme statistické metody, ale sbíráme informace pomocí rozhovorů, diskusí a pozorování jedince nebo skupiny. Kvalitativní výzkumník si na začátku zvolí téma a základní otázky výzkumu. Tyto otázky může během výzkumu doplňovat nebo přizpůsobovat. Jedná se o flexibilní výzkum.

2.3.1 Polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturovaný rozhovor je částečně řízený pomocí návodu. Tento typ rozhovoru má předem stanovené téma, ale pořadí a styl formulace otázek může být pozměněno. Otázky, které by se zdály být nevhodné, mohou být i vynechány, jiné naopak mohou být nečekaně přidány. Záleží na okolnostech, na které tazatel citlivě a rychle zareaguje pro zachycení zajímavé myšlenky.

2.3.2 Zúčastněné pozorování

Podle Reichela patří pozorování k nejstarší metodě sběru dat o někom nebo o něčem. Aby splňovalo vědecké podmínky, musí být založeno na záměrném, systematickém a organizovaném sledování smyslově vnímaných projevů aktuálního stavu zkoumaného objektu. Pozorování obecně jako metodu výzkumu dělíme na několik typů, které se mohou mezi sebou vzájemně kombinovat. Prvním typem je dělení podle stupně formalizace pozorování na nestandardizované a standardizované. Standardizované pozorování má předem stanoven cíl a přesnou podobu výzkumu. U nestandardizovaného pozorování bývá určen pouze cíl nebo předmět pozorování a ostatní aspekty jsou doplňovány průběžně. Tato forma se používá u kvalitativního průzkumu, jako je například zúčastněné pozorování. Druhým typem je dělení podle pozice pozorovatele na skryté nebo zjevné pozorování. Při skrytém pozorování studované osoby neví, že jsou pozorovány, u zjevného jsou subjekty informovány o jejich pozorování a tím nastává možnost zkreslení výsledků výzkumu pro narušení přirozeného chování pozorované osoby. Obě formy se používají pouze při kvalitativním výzkumu. Poslední, třetí možností je dělení podle zapojení pozorovatele do skupiny. Při nezúčastněném pozorování zůstává pozorovatel mimo sledovanou skupinu, naopak při zúčastněném se zapojuje do aktivit skupiny. Zúčastněné pozorování (participantní) patří

mezi kvalitativní metody výkumu, nelze ho plně standardizovat a nemá žádnou předepsanou formu zaznamenávání. Sběr dat a jejich analýza probíhá v jeden moment, následně jsou vytvořeny dílčí závěry, které jsou opětovně ověřovány. Pozorování mívají dlouhodobý charakter. Výsledkem je popis pozorování (chování a jednání osob, aktivity skupiny a popis prostředí, ve kterém pozorování probíhalo).

2.4 Vyhodnocení výzkumu

Rozhovory (viz Příloha 1) jsem dělala s učitelkami v jejich třídách po pracovní době při čaji či kávě. Příjemná atmosféra a klid. Zpočátku jsem nevěděla, kolik učitelek požádám o rozhovor. První rozhovory mi připadaly velmi zajímavé a přínosné. Později se odpovědi a názory učitelek velmi shodovaly. Proto jsem se rozhodla po osmém rozhovoru další již nedělat. Záměrně jsem vybírala učitelky různého věku s různě dlouhou dobou praxe, což uvádím vždy před rozhovorem. Pro zachování anonymity používám místo jmen pouze písmena (H,M,L,T,R,Z,N,C). Pět z těchto učitelek (H,L,R,Z,C) pracovalo již v několika školkách a měli proto výhodu srovnání. Každý rozhovor jsem začala představením mé práce, která se zamýšlí nad problémem, *jestli mají děti dostatek příležitostí k setkávání se seniory, aby se seznámily s jejich životem a načerpaly zkušenosti pro vytvoření základů svých morálních a etických hodnot a co pro to děláme my pedagogové*. Na rozebrání jsem měla připravenou otázku o mezigeneračním učení. Všechny dotázané jsem tím překvapila, ale rychle se zorientovaly a odpovídaly. V jednom z rozhovorů se starší učitelka domnívala, že jde o učení v heterogenních třídách. Pouze jedna učitelka se přiznala, že toto slovní spojení slyší poprvé, ale i tak si pod ním představila to, co většina ostatních, předávání životních zkušeností, předávání tradiční role rodiny nebo předávání kulturních tradic. Bylo zajímavé poslouchat názory učitelek na rodinu dnes a v minulosti. Mnohdy si vzpomněly na příklady z vlastního dětství. Dále jsme pokračovali v rozhovoru s připravenými otázkami na témata spojená především se vzděláváním dětí v MŠ a se spoluprací rodiny a školy. Starší učitelky se shodly na tom, že dříve se pro rodinu dělalo víc aktivních akcí než je tomu dnes.

Jaký význam vidí učitelky ve zkoumaném tématu, jsem vyčetla z jejich odpovědí. Domnívám se, že toto téma zajímá a ztotožňují se s mým názorem více starší učitelky.

H: „...Ve dvaceti letech je ten člověk přesvědčený, jak ví všechno nejlíp a ty jsi stará, ale pak najednou dospějou do pětadvaceti, třiceti, až když si trochu nabijou nos a jsou schopní přijmout ponaučení od starých...“

Nezáleží v tomto případě ani tak na délce praxe, ale spíše na životních zkušenostech. Mladší kolegyně si ještě neuvědomují psychosociální podstatu tohoto tématu a, jak vidím kolem sebe, jsou velmi ovlivněné dnešní moderní dobou, která svádí buď k přehnané humanitě nebo ke lhostejnosti. Oba tyto extrémy vedou člověka do záhuby. Proto děti v MŠ vedu především k dodržování pravidel, prosociálnímu chování a rozvoji kognitivního myšlení. Používám pro to techniky, které slouží k celkovému rozvoji osobnosti dítěte, jako biopsychosociální bytosti.

2.4.1 Vyhodnocení základních otázek z rozhovorů s pedagogy

1. Co Vám říká pojem mezigenerační učení?

Většina dotázaných tento pojem neznala, ale vcelku správně si pod ním představila bezprostřední předávání zkušeností ze svého života mezi generacemi (děti, rodiče, prarodiče, junioři, senioři). Učitelky uváděly, že se jedná o učení z praxe (životem) a slouží k udržování vztahů a tradic především v rodinách a k hledání „vzorů“. Domnívám se, že by nám, pedagogům, pomohlo, kdybychom se zúčastnili nějakého seznámení s mezigeneračním učním. Nestalo by se pak, že bychom byli touto otázkou zaskočení a že by někdo řekl: „Pojem mezigenerační učení jsem v životě neslyšela.“

2. Jaké máte zkušenosti se spoluprací rodičů a zvláště prarodičů s mateřskou školou?

U této otázky záleželo na věku učitelky. Mladší ročníky uváděly především besídky a společné akce na zahradě v MŠ (sportovní odpoledne, opékání špekáků). Starší učitelky s dlouholetou praxí uváděly i akce z dřívějších let: vánoční a velikonoční tvořivé dílny v MŠ, výlety s rodiči a prarodiči (k vodě, k moři, do lesa, na lyže), vystoupení v domově důchodců, spolupráce při zkrášlování okolí nebo zahrady MŠ. Dále dotázané popisují i spolupráci rodičů a prarodičů mezi sebou. Většinou se jedná o pozitivní spolupráci, jako je pomoc babiček a dědečků s vyzvedáváním dětí, péče o vnoučata v době nepřítomnosti rodičů nebo při onemocnění dětí. Občas mají učitelky i negativní zkušenost, kdy jsou děti svědky hádek rodičů a prarodičů. Problém vidí dotázané učitelky v tom, když se prarodiče „pletou“ do výchovy vnoučat, nedodržují pravidla, která nastavili rodiče nebo dokonce před dítětem rodiče poučují a ponižují.

3. Máte nějaký integrovaný blok, program nebo projekt pro spolupráci dětí a seniorů?

Integrovaný blok pro setkávání seniorů s juniory neměl v TVP nikdo, ale většina dotázaných učitelek odpověděla, že v některých blocích se tohoto téma dotýkají. Chtěla bych jen dodat, že některé školy pořádají pro děti kurzy plavání nebo bruslení, na kterých jsou lektoři převážně v důchodovém věku, což může být také příkladem spolupráce školy, dětí a seniorů.

2.4.2 Doplnující „postřehy“ k výzkumu

Díky rozhovorům s pedagogy se mi podařilo nahlédnout na problematiku „dítě a stáří“ v mnohem větší šíři, než jsem očekávala. Napadaly mne další otázky:

Jaký vliv má na děti setkání se stáří?

Jaký vliv na rozvoj osobnosti dítěte mají jejich vlastní prarodiče?

Jaké mají děti možnosti čerpat zkušenosti o životě pro svůj život?

Odpovědi na tyto otázky jsem našla v pozorování dětí při plánovaných akcích (například beseda s myslivcem, setkání s námořníkem, rodinné opékání buřtů na školní zahradě) a při rozhovorech s dětmi v diskusních kruzích. Zjistila jsem, že setkání se stáří na dítě nemá téměř žádný vliv. Dle mého pozorování, dítě v předškolním věku téměř nerozlišuje, jestli si povídá se starým nebo mladým člověkem. Dítě zajímá obsah rozhovoru, styl vyprávění a to, že je vyslechnuto (viz 2.6.3 „Babi, dědo, povídej!“). Na další otázky jsem zjistila odpověď z rozhovorů s pedagogy a dětmi. Domnívám se, že starší člověk má díky svým životním zkušenostem jiný pohled na hodnoty důležité pro život (viz 1.3.3 Generační vztahy). Většinou nikam nechvátá, má trpělivost a ta je velmi důležitá pro výchovu dětí. S tím souvisí také to, že zná mnoho odpovědí a dovede je dítěti podat srozumitelným způsobem, což je také nepostradatelné.

Když se dívám na své životní zkušenosti, shoduji se s názorem z rozhovoru s L:

„...Ono taky záleží na tom, jakou mají ti prarodiče příležitost se s vnoučaty potkávat. Jinak to berou ti, kteří je vidí každý den a jinak ti, kteří je mají jen na prázdniny. A hlavně děti samy berou setkání s těmi vzdálenějšími, jako něco vzácnějšího a chvílky strávené s nimi jim přijdou krásnější. My měli své rodiče nejdříve velmi blízko, ale pak jsme se odstěhovali. Ale každou příležitost a možnost jsme využili, aby ty naše děti jezdily k babičce a dědovi. A bylo to tam úplně o něčem jiném, než když jsme byli malí my. Každá ta babička řekne, já si vnoučata užívám, je to úplně jiné, než vychovávat

vlastní děti. Jednou to poznáme, pochopíme i my. Strávili jsme u nich vždy tak dva dny dohromady, protože to byl nejzdravější čas. Pak už tam něco začalo vadit, začali jsme si zasahovat do výchovy a pokud jsme chtěli strávit čas spolu hezky, užít se jako rodiče a děti, tak opravdu dva až tři dny společně a pak jsme odjížděli a naše děti jsme tam nechávali samotné s babičkou a dědou, aby zase oni se užili bez nás. Vždycky jsme volili takový zdravý střed, protože strávený čas velkých dětí se svými rodiči nesmí být moc dlouhý, je tam pak střet zkušeností a lepší je, když zůstanou vnoučata s prarodičema sami. Úžasný, jak si to pak babička s dědou pochvalovali, když jsme po dalších třech dnech přijeli. Chválili děti a srovnávali, jaké byly děti s námi a jaké byly bez nás. Říkali, jak si to užili, měli jsme si o čem vyprávět, měli spousty krásných zážitků. Dlabali dýně, děda vyřezával letadlo, ještě ho máme schovaný, auto dřevěný. Bylo tam takové to krásné vzájemné obohacení...“

Z některých rozhovorů a vyprávění dětí vyplývá další věc, která spojuje mnoho generací. Je to „mít a nemít čas“. Jan Werich na toto téma říká:

„Čas si vymysleli lidé, aby věděli, od kdy do kdy a co za to.“

„Neříkej, že nemůžeš, když nechceš. Protože přijdou velmi brzy dnové, kdy to bude daleko horší: budeš pro změnu chtít a pak už nebudeš moci.“

„Kdo chce, hledá způsob. Kdo nechce, hledá důvod.“

Také já si vzpomínám, že rodiče na nás „neměli čas“, ale babička s dědečkem (nejdříve bydleli ve vedlejší obci a později asi 70km daleko), ke kterým jsme jezdili, kdykoli jsme byli nemocní nebo „na prázdniny“ si ho našli a měli velký podíl na rozvoji naší osobnosti. Byla s nimi legrace a dědeček byl vždy spravedlivý a optimistický. Na všechno znal nebo našel odpověď. Cítila jsem se s ním v bezpečí, přirozeně jsem ho respektovala a vážila si ho. A právě na výletech a při práci na zahrádce nebo v dílně nám vnoučatům vysvětloval, jak funguje svět kolem nás, příroda, vesmír, technika. Moje maminka, jeho dcera, při vzpomínkách na něj říká to samé. Jen lituje, že s ním nemohla prožít víc času. Prožívali s ním jen volné neděle. Ráda ale vzpomíná, jak jim vždy, když přišel z práce včas, předčítal pohádky a básně. Jak říkám, na společné chvílky s námi (dětmi) si naši rodiče našli volný čas jen málokdy, ale můj syn už má jinou zkušenost. Rád s dědou a babičkou v dětství jezdil na chalupu nebo jen tak na výlet do přírody. V té době totiž už měli jiné priority než v době rodičovství a čas si na svá vnoučata rádi udělali. Proto si ta setkání všichni tak užívali. A tak to je i v jiných

rodinách, jak vyplývá z vyprávění dětí v MŠ. Většina rodičů má mnoho starostí s užitím rodiny. Mnoho hodin věnují práci a brigádám, aby si mohli plnit své vlastní sny. Vlastní bydlení, nejlépe rodinný dům se zahradou, vzpomeňme na šťastný manželský pár s dvěma dětmi, „zubící se“ na nás už dvacet let z reklamního letáku. Každoroční dovolená u moře, zimní dovolené na horách, co nejvíce zážitků někde daleko od domova. Babičky a dědečkové si už uvědomují, že společné zážitky čekají i „za humny“ nebo na zahrádce. Domnívám se, že obzvláště malé děti potřebují konkrétní zážitky a je jim úplně jedno jestli je to u rybníka za chatou nebo u moře. Hlavně, že to bude tam, kde je jim dobře. Dobře jim bude tam, kde jsou jejich nejbližší. Nejbližší jsou ti, kteří je milují, jsou v klidu, mají dost času povídat si s nimi, hrát si s nimi. Právě proto je dětem tak dobře u babiček a dědečků.

Jsem ráda, že jsem se setkala alespoň s několika rodiči, kteří po narození svého dítěte potlačili vlastní sny a potřeby, nastavili si jiné životní priority a při výchově dětí jim věnovali potřebnou péči a svůj čas. Možná v tom hraje roli právě vzor chování „svého starého člověka“, jako tomu bylo u mne.

2.4.3 S čím vším dítě seznámit

Podle mého názoru by děti měli vidět všechny strany stáří, i to nemocné, pasivní i takové ty aktivní důchodce, co v osmdesáti ještě šplhají po horách. Právě na výletech (například v přírodě) se děti hodně věcí naučí. Je to přirozené prostředí. Domnívám se, že z každého setkání si dítě něco odnáší. To něco je zkušenost, kterou zhodnotí a v budoucnu znovu použije. Tím se dítě učí. Při setkání s pasivním, nemocným seniorem se učí komunikovat s ním a pečovat o něj. Příkladem mu jdou jeho rodiče, zdravotní personál nebo sociální pracovníci. Při setkání s aktivním seniorem mu je vzorem sám senior.

Zamýšlela jsem se také nad otázkou, jestli není pro děti stresující setkání s těžce nemocnými prarodiči a seniory. Dospěla jsem k témuž názoru jako moje kolegyně, že jde spíš o naši stresující životní zkušenost, kterou pak nevědomky přenášíme na děti. Ty totiž žádnou špatnou zkušenost se starými nemocnými lidmi většinou nemají. A když dětem předem podáme informaci, kam jdeme a co tam mohou vidět, pak se chovají velmi zodpovědně a prosociálně.

C: „...Děti by měly mít možnost zažít aktivní i pasivní stáří. Někteří rodiče mají sami ze své zkušenosti předsudky, ale je to zbytečné. Děti tomu ještě nerozumí a většinou taková setkání nemají na ně negativní účinek, jak tomu bývá v mnoha případech u nás dospělých...“

Při jednom z rozhovorů jsme se dotkly s kolegyní i myšlenky setkání dítěte se smrtí.

C: „...Probírali jsme tady s dětmi i téma, když někdo někomu umřel a nemyslím si, že by to bylo pro děti něco deprimujícího. Naopak o tom hovoří tak nějak samozřejmě, jako by věděly, že je to součást života...“

Mám tutéž zkušenost. V jedné strašidelné pohádce jsme s dětmi narazili na slovo „nebožtík“, a protože nikdo nevěděl, co to je, snažila jsem se ho dětem vysvětlit. Děti potom vyprávěly, kdo komu umřel a co s ním teď je. Například Lucince nedávno zemřela prababička:

„Už byla hodně nemocná, tak musela umřít... Když na ní myslím, slyším, co mi říká. Asi je tady s námi, ale my jí nevidíme... Maminka říká, že už je v nebičku...“

Marek: „Kdybych umřel, byl bych pořád s tátou v autě, ...ale maminka by plakala, ...tak já nikdy neumřu...“

Karolínka: „Měli jsme doma nebožtíka Packu (křeček), běžel a pak se najednou nehýbal... Byl takový tvrdý... Tak jsme ho s tatškou zahrabali v lese a teď z něj budou kytičky... No promění se prostě...“

Podle toho, co děti říkaly, si ještě nedovedou vysvětlit, co to znamená, když někdo umře. Dospělým lidem potom mnohdy připadá jejich přístup ke smrti až jakoby lhostejný. Děti ví, že už se s tím dotyčným člověkem nebo zvířátkem nesetkají, ale jen proto, že to někdo říká, stále si neuvědomují, proč by to nešlo. A to je mate, tomu nerozumí. Domnívám se, že je to zcela pochopitelné. Čas totiž pro děti nehraje roli. Děti žijí teď!

2.5 Integrovaný blok – Setkání času dětství a stáří

2.5.1 Záměr

Prostřednictvím tématického bloku bude MŠ během celého roku doplňovat rodinnou výchovu, utužovat významné vztahy s prarodiči a ostatními seniory a rozvíjet empatii

dítěte. To vše napomáhá k osvojování morálních a etických hodnot, které si dítě během svého rozvoje vytváří. Dalším cílem tohoto bloku je rozvoj hrubé a jemné motoriky, smyslového vnímání a řečových schopností. Tématický blok je členěn tak, aby byl provázán s ostatními bloky, které se týkají témat

- rodina, domov, bezpečí
- vánoce, velikonoce
- řemesla, práce
- cestování
- příroda

2.5.2 Dílčí cíle

- vytvořit si povědomí o základních morálních hodnotách
- upevňovat a rozvíjet citové vztahy k rodině
- posilovat prosociální chování k druhým
- respektovat potřeby starších lidí (pomalejší tempo, klidné prostředí)
- rozvíjet paměťové a komunikační schopnosti
- rozvíjet pozornost – umění naslouchat
- rozeznávat bezpečné a nebezpečné chování
- osvojit si základní dovednosti pro navazování nových vztahů dítěte s druhými lidmi (rozhovory, prostor pro sdělování zážitků, dramatizace, improvizace, empatie, kamarádi a vzájemná pomoc)
- poznávat svět kolem nás všemi smysly, ve všech ročních obdobích, napříč časem a prostorem
- procvičovat hrubou motoriku (cesta terénem – zdolávání překážek, chůze, běh, přeskokování, skoky, udržení rovnováhy)
- procvičovat kreativitu – tvoření z přírodních materiálů přímo na místě v přírodě (mech, tráva, větvičky, šišky, kamínky, jehličí,...) nebo použití některých z těchto materiálů při činnostech ve třídě
- procvičovat jemnou motoriku (trhání, lepení, navlékání)
- rozvíjet koordinaci ruky a oka i celkovou koordinaci pohybů dítěte
- procvičovat při pozorování přírody barvy a základní matematické pojmy (tvary, množství, počet)
- rozvíjet prostorovou orientaci popisováním vzájemné polohy předmětů

2.5.3 Očekávané výstupy

- je vstřícné a uctivé ke svým rodičům a prarodičům
- umí navazovat nové vztahy
- rozezná bezpečné a nebezpečné chování své i druhých lidí
- požádá o pomoc v případě nebezpečí nebo zdravotních problémů
- základní problémy řeší dohodou
- zvládá prostorovou orientaci, pohyb a chůzi v těžkém terénu (v lese)
- zná základní vlastnosti přírodních materiálů a umí s nimi pracovat
- při zkoumání okolního světa používá vědomě a bezpečně své smysly

2.5.4 Rizika

- neznalost zdravotního stavu dítěte a jeho zdravotních a sociálních problémů
- nevhodný mravní vzor (nezdvořilé, hrubé, agresivní, nespravedlivé chování v okolí)
- omezování samostatnosti dítěte při činnostech a aktivitách
- výběr nevhodných aktivit
- nedostatek příležitostí k vlastní tvorbě dítěte a experimentaci
- málo nebo příliš mnoho podnětů v prostředí
- nevhodné oblečení při pohybových činnostech
- nedostatečně připravené prostředí a pomůcky při činnostech
- užívání abstraktních pojmů, předávání „hotových“ poznatků
- nedodržování přijatých pravidel
- nedostatek empatie k dětem

2.5.5 Podtémata a jejich vzdělávací obsah

„Babi, dědo, jedem na výlet!“ – výlety dětí, prarodičů a dalších rodinných příslušníků (Podzimní řapání u Vrábče, Hledání víly Mrazilky na poušti u Veselí, Sluníčkové probouzení studánky pod Jalovcovým vrchem, Návštěva minulosti na Dívčím kameni)

- pozorování rostlin a živočichů v přírodě (sběr hub a ostatních plodů přírody dle ročního období)
- tvorba z přírodnin
- pozorování rozmanitosti počasí a změn v přírodě vzhledem k ročnímu období

- pozorování rozdílů město – ves (dopravní prostředky, domy, mosty, příroda...)
- putování do minulosti (výlet na zámek, tvrz nebo hrad v okolí)
- smyslové hry (ochutnávky, poslech zvuků v přírodě, poznávání podle vůně, podle hmatu – kůra, kámen, list,...)
- vzájemné vyprávění dojmů, zážitků a získaných zkušeností
- vyprávění pohádek a příběhů vymyšlených dětmi

„Babi, dědo, máte svátek!“

- tvorba dárků pro prarodiče a seniory (například malba přáníček – koláčků, korále pro bábinky, perníčky pro dědečky)
- básničky, říkadla a písničky o babičkách, dědečcích, rodině, přírodě
- zpěv, rytimizace (možnost používání nasbíraných přírodních materiálů místo hudebních nástrojů)
- pantomima při písničkách
- vystoupení například v domově důchodců, předání přáníček a drobných dárků

„Babi, dědo, povídej!“ – setkávání se seniory a prarodiči v zaměstnání, na zahradě, v dílně, v MŠ

- pozorování prací a řemesel (rybolov, zahradnictví, chovatelství, myslivost)
- návštěva pana myslivce v MŠ
- pečení špekáků (jablek, brambor) na školní zahradě s rodiči a prarodiči
- na návštěvě u pana námořníka
- rodinné tvoření v MŠ (vánoční a velikonoční setkání)

„Stáří“ – diskuse s dětmi (5-6 let)

- povídání o rodině, o svém těle
- vytváření a uvědomování si zdravých životních návyků (hygiena, pohyb, stravování)
- povídání o bezpečném chování a jednání
- upevňování morálních a etických hodnot

2.5.6 Příklady činností

vyprávění, četba pohádek a následná práce s nimi:

- na motivy japonských legend, podle předlohy Věnceslavy Hrdličkové „Rozsudky soudce Ooky“, příběh „Kupec a uhlíř“
- „O Budulínkovi“
- „O veliké řepě“
- příběhy z knihy „Vendulčiny oříšky“ (M.Kornelová)
- příběhy z knihy „Honzíkova cesta“ (B.Říha)
- „Pohádkový dědeček“ (E.Petiška)
- čtení na pokračování „Dora a medvěd“ (H.Šmahelová)

diskusní kruh – témata:

- Co je to domov?
- Co je to zdraví?
- Jak pečovat o své tělo?
- Co je to být starý?
- Kdy budu starý?
- Co budu dělat, až budu starý?

písničky:

- „Všechno máme schovaný“ (Uhlíř/Svěrák)
- „Vařili jsme kaši“ (Helekal)
- „Byla jedna holčička v naší ulici“ (Werich)
- „Svítí slunce nad hlavou“ (Sternwald /Honza málem králem)
- „Já s písničkou jdu jako ptáček“ (Fischer /Obušku z pytle ven-Muzikantova píseň)
- „Babičko, nauč mě charleston“ (Bínovský)
- „Hej šup, námořníci“ (Fořt)
- „Měla babka čtyři jabka“ (lidová)
- „Šel zahradník do zahrady“ (lidová)
- „Já do lesa nepojedu“ (lidová)
- „Sluníčko zachází za hory“ (lidová)

výtvarné tvoření (viz Příloha 4):

- navlékání nasbíraných jeřabin a kukuřičných křupek na reznou nit (náramky, korále)
- vykrajování a pečení „perníčků“ (možno i z hlíny)
- kresba zážitku (tuš a vodovky) „Na výletě s babičkou a dědou“
- kresba babičky nebo dědy pastelkami „Co dělají, co umí“
- tvoření z přírodních materiálů (volná hra – podle fantazie, dle vlastního výběru) venku nebo ve třídě (domečky pro zvířátka, pohádkové bytosti,...)
- malba temperou a štětcem (hadříkem, houbičkou,...) přáníčko k svátku seniorů ve tvaru koláčku nebo jablíčka
- volné tvoření na téma „Kam půjdeme na výlet“ nebo „Kde jsme byli na výletě“
- společné tvoření na vánoční a velikonoční téma (výroba svícňů, drátkování, batikování, malování vajíček,...)

smyslové hry:

- ochutnávky (ovoce a zelenina)
- poznávání podle vůně (jablko, skořice, anýz, květina, dřevo, hlína, kov,...)
- rozeznávání zvuků (v přírodě, ve městě)
- poznávání věcí podle hmatu (kůra, kámen, list, tvary,...)

besídka, vystoupení pro seniory (nemusí být použity všechny básničky):

(písnička) **Já s písničkou jdu jako ptáček** ...*nástup dětí do oblouku...*

Přání babičkám a dědečkům (neznámý autor)

...děti se při přednesu střídají...

Babičky a dědečkové,
dneska je ten slavný den,
kdy vy máte svátek jen.

Přejeme vám pevné zdraví,
ať vás život hodně baví.

Žádnou starost, jenom radost,
plno hezkých slůvek jen,
mějte krásný každý den.

Máme vás rádi, jak sladká jablíčka,
tak dobrá je s vámi každičká chvílička.

Umíte krásně vyprávět
o tom, jaký byl tenkrát svět,
když jste byli malé děti

a čas, ten rošťák, stále letí.
Máme vás ve svém srdíčku,
hodného dědečka a babičku.

Celý rok je prima (neznámý autor)

Jaro, léto, podzim, zima, celý rok je vlastně prima.
V zimě stavím sněhuláky, na jaře přivítám ptáky,
v létě voní krásně kvítí a na podzim listy svítí.
Hrají všemi barvami, než zapadají vločkami.

(písnička) **Jaro** (neznámý autor)

Svlékejte kožíšek, babičko milá, *...zpívají všechny děti, dřívka, triangel, šustivý sáček...*
skřivánek v oblacích vesele zpívá.
Sluníčko zahřívá pole i sady,
broučci se vyspali, jaro je tady!

Fialky(<http://evikysupliky.webnode.cz/od-babicky-pro-deticky/basnicky-pro-deticky/>)

Copak je to za kytičky, že tak hezky voní?
Zjara kvetou u babičky, natrhám je pro ni. *...básničky říkají děti ve dvojicích...*
Modré jsou a fialové, je jich tady dost.
Rozkvétají stále nové lidem pro radost.
Babičko má milovaná, já jsem tvoje maličká.
Ať ti voní hned od rána fialková kytička.

Sluníčko sedmítečné (F.Hrubín)

Jedna tečka, druhá tečka,
Vítek čeká na dědečka.
Třetí, čtvrtá, pátá,
leť, beruško zlatá!
Šestá tečka, sedmá tečka,
lítej, broučku, dokolečka!

Co dal motýl k svátku včelce (L.Štíplová)

Elce pelce do pekelce,
co dal motýl k svátku včelce?
Pac a pusu. A co ještě?
Hrstku pylu, slzu deště,
kostku cukru, karamelku.
Víc než dost pro jednu včelku!

Rozpočítadlo (lidové)

U potoka roste kvítí, říkají mu petrklíč,

na koho to slovo padne, ten musí jít z kola pryč. ...*na koho to padlo, dojde pro textilii...*

(písnička) **V řece ryba cáká** (vlastní)

V řece ryba cáká, cáká na žabáka ...*děti v kruhu s textilí zvolna mávají, jako když cákají...*

//: „Žabáčku, prosím tě, drbej mě na hřbetě, ...*textilie na zemi, děti stojí, rukama prosí, ukazují si na záda...*

tam a zase zpátky, ploutvičky mám krátký.“ :// ...*nataženýma rukama mávají vlevo, vpravo, pak ruce skrčí jako ploutvičky a mávají v zápěstí...*

Pod vodou si rybka pluje (neznámý autor)

Pod vodou si rybka pluje ...*říkají všichni, děti v kruhu, jednou rukou drží textilii, jsou pod ní schovaní...*

ve vlnách se šplouchá, ...*textilie uprostřed, děti s ní mávají zvolna nahoru, dolů ...*

hlavu z vody vystrkuje, na rybáře kouká. ...*děti mají textilii u ramen, hlavu vystrkují nad ní a kroutí s hlavou vlevo, vpravo... pak dají textilii oběma rukama nad hlavu a zvolna ji položí na zem...*

Skáče žába po blátě, koupíme jí na gatě. ...*říká jeden, ostatní děti poskakují jako žabky kolem textilie...*

Na jaký? Na jaký? Na zelený strakatý!

(lidová)

Louda (neznámý autor)

Řekla řeka potoku, aby přidal do kroku. ...*říká jeden, ostatní děti běží kolem textilie...*

Ale potok dál se vleče, však mu řeka neuteče. ...*pomalá chůze...*

A když, tak jen do moře, zase budou zadobře. ...*děti zvednou textilii levou rukou nad hlavu a běží v kruhu...pak odnášejí textilii pryč...*

(písnička) **Byla jedna holčička v naší ulici** ...děti pantomimicky ztvárňují písničku ve dvojicích ... používají převleky (vytahaná trika, námořnické čepice, šátek) ... refrén vždy zpívají všichni...

Léto (neznámý autor)

Sluníčko nám pěkně svítí, venku všude roste kvítí.
Na tom kvítí včelky bzučí, být teď doma, to mě mučí!
Vyběhnu si proto hned poznávat ten krásný svět.

Když má léto horkou hlavu,

chladí si ji v našem splavu.

Divíte se, že to vím?

Já se totiž koupu s ním.

(J.Žáček)

Dědovy lodě (neznámý autor)

Dělá děda dětem lodě,
děti s nimi chodí k vodě.
Dívají se za lodí,
jak na vodě závodí.

Mráček (Z.Kopecká)

Kampak letíš, mráčku, ve svém modrém fráčku?
„Letím pršet na květiny, na růže i kopretiny.“

Studánka (J.V.Sládek)

Znám křišťálovou studánku, kde nejhlubší je les,
tam roste tmavé kapradí a vůkol rudý vřes.
Tam ptáci, laně chodí pít pod javorový kmen,
ti ptáci za dne bílého, ty laně v noci jen.
Když usnou lesy hluboké a kolem ticho jest,
tu nebesa i studánka jsou plny zlatých hvězd.

Vlaštovka (F.Hrubín)

„Nač máš nůžky, vlaštovičko?“

„Stříhám vítr na sluníčko,
až se větrem obleče,
za mraky nám uteče.“

Hrozný kašel si mě našel, *...říkají všechny děti...*

na nohy zima a v nose rýma.

Ještě jednou dýchnu a hrozně si kýchnu! *...hepčí! a plácnou rukama o stehna...*

(neznámý autor)

Spadla moucha do capoucha (komína), zlámala si koleno. *...říká kluk, všichni s výskokem do dřepu...*

Tři neděle naříkala, tuze jí to bolelo. *...hladí si koleno, kulhají...*

Spadla moucha do capoucha, to vám byla rána! *...říká kluk, všichni tlesknou...*

až se z toho probudila sousedovic Nána. *...ukazují na děvče, které říká dál...*

Spadla moucha do capoucha, poslouchejte, jak tam bouchá. *...říká děvče, všichni ruku k uchu...*

Juchu, juchu, juchuchů, ty máš mouchu na uchu! *...říkají všichni, vyskakují ... šimrají se vzájemně na ouškách...*

(lidová)

(písnička) **Já do lesa nepojedu,**

já do lesa nepudu! *...zpívají všechny děti, dřívka, drhlo...*

Kdyby na mě hajný přišel, on by mě vzal sekyru.

Sekyra je za dva zlatý a topůrko za tolar.

Kdyby na mě hajný přišel, on by mně to všechno vzal.

Les (neznámý autor)

Voní stromy, voní les,
na hříbky si jdeme dnes.

Les je jako pohádka,
žijí tady zvířátka.

Zaječí říkadlo (J.Žáček)

My jsme malí ušáci, nemáme nic na práci.   ...říkají dvě děti, ostatní cvičí...

Trénujeme běh i skoky, přes pařezy, přes potoky.

Učíme se kotouly, nekoukáme na bouli.

Hádky: ...děti se rozdělí na dvě skupiny a vzájemně si dávají hádky...

...druhá skupina vždy mávne rukou a řekne odpověď...

Dupe, dupe a jak funí!   ...některé hádky lze předvádět pantomimicky...

Na zádech si nosí trní.

Tahle zvláštní košilka

je jen samá bodlinka.

(ježek) (Z.Kopecká)

Bystrá očka, čtyři tlapky, na nich velmi ostré drápky.

Dává pozor na myši, kdepak kterou uslyší.

(kočka) (Z.Kopecká)

Visí, visí visatec, pod ním stojí chlupatec.

Až visatec upadne, chlupatec ho popadne.

(žalud a divočák) (lidová)

Domeček jak soudeček, je v něm plno kroupeček.

Červená se na stráni, v čaji zdraví ochrání.

(šípek) (lidová)

Na červeném slunečníku bílé zdobení,

nesbírej je do košíku, měl bys bolení.

(muchomůrka) (neznámý autor)

Na jaře nás obveseluje, v létě nám stín nabízí,

na podzim nám obživu dává a v zimě nás ohřívá.

(strom) (lidová)

Létá světem sám a sám, a když se mu stýská,
tak se schová do komína a tiše si píská.

(vítr) (neznámý autor)

Nemá ruce, nemá nohy, a přece umí kreslit.

(mráz) (lidová)

Utíká a běží, i když v prachu leží.

(cesta) (lidová)

Zlatá koule, zlatý míč, když se ztratí, den je pryč.

(Slunce) (neznámý autor)

Ve dne v noci chodí to, nepije a nejí to.

(hodiny) (lidová)

Jeden velký chlíveček, v něm je dvanáct oveček.

(rok a měsíce) (lidová)

Ráno chodí po čtyřech, v poledne po dvou a večer o třech nohách.

(člověk během svého života – dítě, dospělý a starý člověk) (lidová)

„A jestlípak kamarádi pomáháte doma, třeba vařit?“

(písnička) **Vařili jsme kaši** ...*děti předvádějí scénku – děj písničky* ...

Copak máme k obědu? (vlastní)

Žádný hrnek od medu.

Ovoce a zeleninu,

ta má hodně vitamínů.

Knedlík, maso, vajíčko,

nabaštím se brzičko.

Rýže nebo těstoviny?

Ňam, už se mi sbíhají sliny! ...*hladí si břicho*...

(písnička) **Šel zahradník do zahrady**

s motykou, s motykou. ...*děti pochodují v kruhu...*

Vykopal tam rozmarýnku ...*předvádějí kopání motykou...*

velikou, velikou ...*výpon na špičky...*

Nebyla to rozmarýnka byl to křen, byl to křen. ...*kroučí hlavou vlevo, vpravo...*

...*nadzvedávají ramena...*

Vyhodil ho zahradníček přes plot ven, přes plot ven. ...*odhodí ho a oprašují si ruce...*

Jedna stará brambora (neznámý autor)

koulela se ze dvora. ...*děti melou (koulí) rukama ...*

Koulela se po kamení, ...*hopsají na místě...*

byla tu – a už tu není. ...*ukazují rukama – ne...*

Moc se bála, že ji sníme, ...*třesou se strachy...*

uvaříme, rozkrájíme, ...*jako když míchají velkou vařečkou... rukama dělají sekáček...*

osolíme, omastíme ...*špetka...jednou rukou otírají druhou dlaň...*

a břicho si naplníme. ...*hladí si břicho...*

Posvícení, posvícení, Punt'a chňapl po pečení.

Utíká s ní, to to voní, už ho nikdo nedohoní.

Pod jabloní ve stínu, udělá si hostinu.

(neznámý autor)

Zásoby (neznámý autor)

Koukej, jak si veveruška do domečku nese šišku.

Ježek si zas na bodlinkách nese houbu do pelíšku.

Sysel střádá zrníčka

a my máme na zahradě sladké hrušky, jablíčka.

(písnička) **Měla babka čtyři jabka** ...*děti tančí ve dvojicích mazurku...*

a dědeček jen dvě.

Dej mi babko jedno jabko, budeme mít stejně.

Měl dědoušek měl kožíšek a babička jupku.

pojď dědoušku na mazurku, já si s tebou dupnu.

Švestky (F.Hrubín)

Děda dřímá na židli,   *...děti se ve stoje kývou vlevo, vpravo...*
babka míchá povidly.   *...napodobují míchání ve velkém hrnci před sebou...*
Jejich vnouček, to je klouček,   *...tleskají do rytmu...*
nese švestky přes palouček.   *...dupají do rytmu...*
„Babi míchej, dědo vstaň,   *...míchají... vzpaží...*
švestek je tu plná stráž!“   *...zatočí se dokola s roztaženýma rukama...*

Strašidýlko (neznámý autor)

Bylo jedno strašidýlko, to mělo vážně tenký tílko.
Zimou v lese třese se: „Bo-bo-bo-bo-bojte se!“
Upletlo si svetříček ze smrkovejch větvíček.
Nejktá už zubama, šustí, dupe nohama.

Bubák (J.Žáček)

Sedí bubák na dubu, který v lese stojí,
straší děti: Bububu! A pak se sám bojí.

(písnička) **Sluníčko zachází za hory,**   *...zpívají všechny děti*
pasáci pečou brambory.   *používají dřívka, drhlo, víčka, šustivé pytlíky...*
Sluníčko zachází za kostel,
pasáci lezou na postel.
(lidová)

Halí belí zvířátka, chystejte si doupátka.   *...děti říkají ve dvojicích...*
Slunce už je unavené, vítr černé mraky žene.
Bude zima, bude hlad, do pelíšků jděte spát.
(neznámý autor)

Sněží potichu (J.Žáček)

Sněží, sněží potichu, kočky chod'te v kožichu!
Noste kožich kočičí, pod něj vítr nefičí.

Brzy přijde Mikuláš, co má rozevlátý plášť.

Andílek a čertík taky, dárků mají plné vaky.

(neznámý autor)

Strojíme stromeček, strojí i dědeček. *...říkají všechny děti...*

Na špičce hvězdička, strojí i babička.

(neznámý autor)

(písnička) **Vánoční** (A.Pojar)

Táta koupil kapříka na vánoční hody. *...všechny děti zpívají, dřívka, triangl...*

Domu jsem ho v košíku, přines bez nehody.

A když sladké vánočky sání zavoněly,

šel jsem mámě do lesa, pro kytičku jmelí.

To je zima, to to zebe, *...děti se třesou zimou...*

když padají vločky z nebe. *...předvádějí sněžení ze stoje do dřepu...*

Obléknu si rukavice,

bundy šály i čepice. *...napodobují oblékání...*

Vyjdem mezi paneláky, *...chůze na místě...*

budem stavět sněhuláky. *...dřep, rukama kreslí před sebou koule – sněhuláka ...*

(neznámý autor)

Rampouch visí ze střechy *...děti nechají ruce volně viset a mírně se kývou...*

a vymýšlí neplechy. *...hopsají na místě...*

Má však zmrzlé nožičky, *...s nataženýma rukama a nohama se kývou do stran...*

hlavičku i ručičky.

A tak jenom viset musí, *...stojí zmrzle na místě...*

kdo chce, ať to taky zkusí. (neznámý autor)

Růžička se hněvá, že lístečků nemá.

Počkej, počkej růžičko, až dá pánbůh teplíčko.

Až zahučí hrom, obalí se strom

listem zeleným, květem červeným!

(lidová)

Vlaštovky

Na svatého Řehoře

letí vlaštovky přes moře!

Vlaštovičko vítej, vítej

do stodoly lítej, lítej!

(lidová)

(písnička) **Svítlí slunce nad hlavou**

...děti při ní mohou rozdávat přáníčka a

dárky...

2.6 Evaluace integrovaného bloku

2.6.1 „Babi, dědo, jedem na výlet!“

Babi, dědo, pojd' si hrát, pojd' si se mnou povídat.

Pojedeme na výlet, objevovat tenhle svět.

Připravila jsem na školní rok čtyři výlety do přírody. Dva z nich jsem již uskutečnila. Vybírala jsem trasy nenáročné, do sedmi kilometrů. S dětmi jsme si o výpravě vždy dopředu povídali, co na ní budeme dělat a co uvidíme. Na nástěnku jsem umístila týden předem pozvánku, ale i když bylo nadšení dětí veliké, rodiče a prarodiče se omlouvali, že už mají jiné plány. Letní a podzimní výlet se nezdařil. Domnívám se, že jsem udělala chybu v pozdním oznámení výletů, chtěla jsem mít jistotu počasí. Příště rodiče s termínem konání výletu seznámím minimálně měsíc předem. Další chybou bylo, že jsem výpravy pořádala pouze jako třídní akci a ne školní. To ale ovlivnit nemohu.

Přesto jsem výlety uskutečnila (viz Příloha 5). Pozvala jsem několik přátel, kteří mají už svá vnoučata. Letní výprava byla zaměřena na povídání o historii a cestování. Zúčastnily se čtyři děti ve věku 3-8 let. Jeli jsme vlakem z Českých Budějovic do Třísova a odtud jsme šli pěšky podle turistické značky cestou na Dívčí kámen (zřícenina hradu). Děti hledaly červené značky, podle kterých jsme došly až ke zřícenině. Schody dělaly některým dětem potíže, ale výstup jsme zvládli všichni. Počasí vyšlo a pohled

z vyvýšených míst do krajiny byl nádherný. Děti jmenovaly, co všechno vidí a také jsme cestou poslouchali, co uslyšíme. S červenou značkou jsme se rozloučili u vodní elektrárny, vrátili jsme se zpět k soutoku Křemežského potoka s Vltavou a pokračovali po naučné stezce zpět do Třísova, kde jsme měli ještě dost času na povídání při čekání na vlak do Budějovic. Povídalo se o tom, jak lidé dřív cestovali nebo o tom, jak se na takovém hradě žilo. Kdo chtěl, zúčastnil se „Turnaje s koňma“ (babičky a dědeček měli na zádech vnučata a ta měla za úkol shodit soupeřícímu rytíři kšiltovku z hlavy). Také jsme si ukázali, jak dva kamarádi poponesou třetího na nosítkách (propletené ruce). Domnívám se, že výprava do minulosti se vydařila a všem se líbila. Téměř všichni se na podzim zúčastnili další výpravy, také vlakem, na které jsme hledali v lese u Vrábče různé druhy hejkalů a dělali jsme jim kamarády skřítky. Děti používaly vše, co našly (pařez, větve, mech, listí, jehličí,...). Vymýšlely si při tom různé příběhy o těchto skřítcích, například „Jak si skřítek Větvička vařil guláš“. Děti vyhrabaly větší jamku do země a daly do ní různé ingredience, které našly v okolí: jehličí, šišky, kamínky. Míchaly to klacky a nandávaly na placaté kameny, které našly poblíž. Nakonec šišky posloužily jako střelivo, když trefovaly strom, ve kterém viděly strašidlo. Také jsme se snažili nasbírat nějaké houby, ale „byla to bída“. Tedy s těmi jedlými. Muchomůrek našly děti dost. Výlet jsme zakončili na dětském hřišti u vlakové stanice Vrábče.

Vzpomněla jsem si při té příležitosti na hřiště v Pištíně, které slouží jak dětem, tak seniorům (viz Příloha 5). Děti si zde zdokonalují prostorovou orientaci, hrubou motoriku a koordinaci pohybů. Senioři si mohou procvičovat pohyblivost kloubů a posilují či protahují některé málo používané svaly pro zlepšení celkové kondice. Také na dýchací, cévní a trávicí soustavu má takovéto cvičení blahodárný účinek. Přiměřený pohyb celkově zlepšuje vitalitu organismu. Mrzí mne, že jsem se v našem krajském městě s takovým hřištěm ještě nesetkala.

Děti si tu ve Vrábči, při čekání na vlak, mimo jiné zahrály hru „Poznáš svou babičku (dědečka)?“ S sátkem na očích si měl každý z nich najít babičku (dědu). Pouze čtyřletý Matěj měl trochu problém, ale nakonec našel babičku podle čichu. Ještě že měla v baťůžku i svůj obvyklý deodorant!

Mám připraveny ještě dva výlety: Hledání víly Mrazilky na poušti u Veselí nad Lužnicí (část NS Veselské pískovny) a Sluníčkové probouzení studánky pod Jalovcovým vrchem (Fenclův pramen na cestě mezi Jelmem a Borkem po modré turistické stezce).

S přáteli, se kterými jsme se vydali na tyhle dva výlety, se setkáváme již několik let (viz Příloha 5). Chodíme na různé výpravy na rozhledny nebo ke studánkám či pramenům řek. Často sebou berou své děti nebo dnes již i vnoučata. Když sjíždíme na raftech Vltavu, jedou s námi spíše jen starší děti. Ale na ostatní místa s námi jezdí někdy vlakem, jindy auty i děti předškolního věku. Trasu vždy plánuji tak, aby pro ně nebyla příliš náročná a o zábavu cestou se starají rodiče a prarodiče. Občas se setkáváme i na našich zahradách a kromě opékání špekáčků a podzimního moštování všichni společně hrajeme různé hry (šípky, kriket, badminton, petang...). V Příloze 2 uvádím rozhovory s některými z mých přátel o tom, jaké to je být babičkou nebo dědečkem, co jim to dává a jejich další zajímavé názory k tomuto tématu.

2.6.2 „Babi, dědo, máte svátek!“

Svátek seniorů připadá každoročně na 1.říjen. Proto jsme k tomuto datu připravili přáníčka a dárky pro babičky a dědy. Dědečkům jsme namalovali koláček (jako přáníčko) a babičkám jsme navlékli korále z jeřabin a kukuřičných křupek.

Ty korále pro bábinky, roste jich tu všude dost.

Navlékneme jeřabinky, pro krásu i pro radost.

Také jsme si zopakovali několik říkadel a písniček. Podle reakcí babiček, dědečků a také rodičů se domnívám, že byli všichni mile překvapeni. Den dětí, maminek nebo tatínek je známou záležitostí, ale o dni seniorů nevěděl nikdo z nich. Můj původní záměr, nacvičit vystoupení pro domov důchodců, se mi nepodařil, protože na začátku školního roku je doba adaptace dětí a nechtěla jsem je přetěžovat množstvím nových básniček a písniček. Během podzimu jsme ale společně s dětmi vymýšleli a nacvičovali scénky, básničky, písničky a tance, které doplníme ještě o zimní, jarní a letní témata. Věřím, že občasným opakováním si je děti zapamatují natolik, že v dalším školním roce nebude již problém takové vystoupení uskutečnit se staršími dětmi (5,6 let).

2.6.3 „Babi, dědo, povídej!“

Na podzim k nám do školy přišel pan myslivec (viz Příloha 5). Je to dědeček jednoho chlapce z naší MŠ. Vyprávěl dětem mnoho zajímavostí o zvířatech, která žijí v lese nebo na poli. I když používal pro děti cizí, složité výrazy, děti vydržely poslouchat téměř hodinu. Prohlížely si při tom exponáty, které přinesl (různé druhy paroží a vycpaná zvířata) jako někde v muzeu. Děti mu předaly velkou krabici plnou kaštanů a žaludů pro zvířátka na zimu do lesa.

V rámci tohoto podtématu, jsme na konci jara s dětmi navštívili pana námořníka na jeho zahradě nedaleko školky (viz Příloha 5). Po prvotním ostychu (byl to pro ně cizí člověk), si s ním povídali, jako se sobě rovným. Mladší děti mu tykaly, starší děti si uvědomovaly, že je to dospělá osoba a vykaly mu. Vyprávěly mu své zážitky od vody, od moře, z rybaření. Potom se šly podívat na loď, kterou chystá na moře, záchranný kruh (rozervaný větrem), potěžkávaly si pádla. Některé děti si prohlížely i jeho zahrádku a vyptávaly se na vše, co je zaujalo. Všechny děti ochutnaly „námořnický grog“ (čaj s rumovým aroma) a přidávaly si i ty, které ve škole pijí jen vodu. To samé následovalo, když jim nabídl čerstvou mrkev, ředkvičky a salát ze zahrádky. Ve třídě to odnášejí zpátky na talířích a tady se o to málem popraly. Nikdo neodmítl ani malý dárek a zmrzlinu. Na oplátku jsme mu předali obrázky vody, lodí a přírody, které děti předem nakreslily. Dětem se výlet velmi líbil. Zpětnou vazbu jsem měla i díky rodičům, kteří mi tlumočili nadšení svých dětí.

Poslední akcí tohoto bloku bylo opékání buřtíků na školní zahradě. Víтали jsme tím léto. Zúčastnili se jí nejen rodiče, ale i několik babiček (16 rodin, 4 babičky). Ty přinesly samé dobroty na ochutnání a maminky zas různé saláty. Tatínkové rozdělali oheň a po upečení a zkonzumování špekáčků, někteří z nich hráli s dětmi hry s míčem.

2.6.4 Diskusní kruh 1

Při diskusním kruhu jsme se zamýšleli a diskutovali nad otázkami „*Co je to domov?*“, „*Co je to být starý?*“, „*Proč a jak se staráme o babičky a dědečky?*“

Na motivy japonských legend, podle předlohy Věnceslavy Hrdličkové, jsem dětem převyprávěla pohádku „Rozsudky soudce Ooky“. Příběh byl o muži, který pohodil svého otce v lese a hájil se tím, že žádný zákon neporušil. „Ještě na jaře nám otec občas

v obchodě vypomohl, ale teď nám jen jídlo ujídá a jinak je k ničemu“ uvedl jako důvod svého činu. Uhlíř, který zuboženého stařečka našel v lese, pomohl mu a rozzlobený dovlekl kupce před soud, se velmi podivil, že se kupec opravdu proti zákonu neprovinil. Soudce ale nechal přivést syna tohoto kupce a pak vynesl rozsudek: „Zákon hovoří vždycky jasně, ale nikdy neříká všechno. Proto je nad zákonem soud, který rozhoduje. Zákon nezakazuje odložit staré lidi, ale já soudce ti nařizuji, že necháš zhotovit nosítka z ryzího zlata a necháš je vystlat polštáři z pravého hedvábí. Pak v nich můžeš odnést svého otce do lesa.“ Kupec začal namítat, že by to bylo moc drahé, ale soudce řekl: „To snad nevádí, ve vaší rodině se tyto nosítka budou ještě hodit. Vždyť brzy je bude potřebovat Tvůj syn pro Tebe.“ Syn kupce, který vše poslouchal, se netrpělivě zeptal: „Ale kdy to už konečně bude, pane soudce?“ Kupec se na syna rozkřikl: „Ty nevděčníku! Co si to dovoluješ? Kdo se o tebe s láskou staral celý život?...“ V tu chvíli ale přestal křičet a zastyděl se. Uvědomil si svou chybu, své špatné chování ke svému otci a řekl soudci, že si svého tatínka vezme zpátky do domu a bude se o něj pečlivě starat až do jeho poslední chvíle. Uhlíř i kupec byli spokojeni, že mají tak moudrého a spravedlivého soudce.

Tuto pohádku jsem vyprávěla starším dětem v době poledního odpočinku. Ihned na to se rozpoutala bouřlivá debata o tomto příběhu, o postavách, které v něm vystupovaly. Všechny děti poznaly špatné chování kupce a vyprávěly, jak mají maminku a tatínka rády, že by je nikdy nikde nenechaly. Dále vyprávěly, jak jim pomáhají doma. Zkusili jsme si to ukazovat pantomimicky. Jeden vždy ukazoval a ostatní hádali, co asi dělá. Postupně se děti střídaly. Dále jsme si říkali, jak to u nás doma vypadá a kdo s kým bydlíme. Většina dětí bydlí pouze s rodiči a za babičkou a dědou chodí jinam. Devět dětí řeklo, že má prarodiče daleko, v jiném městě a jezdí za nimi dlouho autem. Dvanáct dětí ví, že babička s dědou bydlí v Budějovicích kousek pěšky nebo kousek autobusem od jejich domu. Tři děti bydlí s rodiči a prarodiči v jednom domku.

Dále uvádím některé odpovědi dětí na otázky v diskusi „*Co je to být starý?*“

Lucka: „Babička už nemůže utíkat.“

Maruška: „Babička má takové jiné oči než maminka.“

Baruška: „Děda chodí do práce málo a na motorce jezdí hodně. Babičce se to nelíbí...“

Dan: „Nevím, co dělá děda a babička, ale dělali jsme na zahradě draka...“

Adam: „Až budu starý, budu se opírat o hůl, jako můj děda (pradědeček)...“

„Staráte se o dědečka nebo o babičku? Jak?“

Honzík: „Chodím s babičkou nakupovat a vezu jí vždycky vozík s nákupem. Je těžký, tak mi babička chvíli pomůže. Taťka ho pak odnese po schodech.“

Květuška: „Chodíme s maminkou pomáhat babičce uklízet. Maminka vyleze na stupínky a utírá nahoře skříně. Taky okna babičce někdy mejeme. Podávám mamince utěrky. Babička na stupínky nesmí chodit, zamotala se jí hlava a spadla z nich... Taťka a Kája (bratr) pomáhají dědovi dělat dřevo. Když ho řežou, hezky to voní.“

2.6.5 Diskusní kruh 2

Tentokrát jsme si povídali o bezpečném chování a jednání – „*Kdo je statečný?*“

V říjnu jsem dětem vyprávěla pohádku „O Budulínkovi“. Potom jsem kladla dětem otázky:

1. *Co udělal Budulínek špatně?*
2. *Jak to měl udělat správně?*
3. *Proč ho liška odnesla?*
4. *Jak dědeček s babičkou přišli na to, že ho odnesla liška?*
5. *Kdo byl v té pohádce statečný?*

Děti odpovídaly:

1. „Otevřel lišce“... „Neposlechl dědečka“...
2. „Měl jí zahnat“... „Měl jí dát hrášek oknem a neotvírat dveře“... „Já bych se s ní vůbec nebavil“... „Já bych jí řekl, ať jde pryč“...
3. „Hrála si“... „Chtěla, aby si hrál s jejíma lištičkama“...
4. „Našli chlupy od lišky“...
5. Na tuhle otázku děti nevěděly odpovědět. Museli jsme si slovo „statečný“ vysvětlit. Potom teprve pochopily, že: „Statečný byl dědeček s babičkou, kteří se nebáli jít Budulínkovi na pomoc“, jak nakonec řekl Adam. Vyprávěli jsme si potom různé příběhy o statečnosti i malých dětí, kteří dokáží zavolat pomoc například své babičce nebo dědovi, kdyby jim bylo špatně.

Každé z dětí mělo dále za úkol nakreslit tuší kousek děje z této pohádky. Něco, co ho velmi zaujalo. Vodovými barvami pak děti zachycovaly atmosféru příběhu. Děti

většinou malovaly strach tmavou barvou (nora s liškami – fialová, hnědá... liška utíká s Budulínkem lesem – tmavomodrá, tmavozelená... strach babičky a dědečka o Budulínka – červená, tmavomodrá) a radost světlou (setkání Budulínka s babičkou a dědečkem – žlutá, oranžová, světle zelená, růžová). Při odpoledním pobytu na zahradě děti samy od sebe tuto pohádku dramaticky ztvárnily. Mile mne překvapily, jak si dokázaly rozdělit role (bez větších hádek) a jak tyto role prožívaly. Museli jsme ale přece jen řešit problém, to když se původní Budulínek (4 roky), který se sám přihlásil, začal bát a nechtěl s liškou do nory (pod velkou pytlou). Běžel se ke mně schovat a další děj pozoroval z divácké židličky. Děti pak vybraly nového Budulínka (3 roky), který se nebál být s lištičkami.

2.7 Evaluace očekávaných výstupů

Z mého pozorování vyplývá, že laskaví, ale důslední rodiče a prarodiče mají větší úctu a vstřícnost svých dětí než ti, kteří se k dětem chovají jako k „miminům“ a rozmazlují je svou nedůsledností. Dítě pak ví, že vztekáním nebo pláčem dosáhne svého cíle a zákazy rodičů a prarodičů berou jen jako výzvu ke hře „na city“. Toto chování jsem viděla především u menších dětí (3-4 roky), ze starších to byla jen jedna holčička, kdy se rodiče domnívali, že jde o projevy autismu (lékařsky nepodloženo). Zajímavé bylo, že děti tuto hru hrály především s tatínky a s babičkami, zatímco dědečkové a maminky „co řekli, to platilo a bylo vykonáno bez většího protestu“.

Během akcí jsem pozorovala, že děti, po prvotním ostychu, dokázaly komunikovat i navázat vztah s dospělým člověkem, který jim byl představen. Všechny děti udržely pozornost při jeho vyprávění a většina dětí s ním vedla jednoduchý rozhovor. To samé platilo i na výletech s vnoučaty mých přátel. Pouze jeden chlapec (3 roky) na vycházkách v přírodě navázal rozhovor s cizími lidmi. Několik mladších dětí se těžko pohybovalo v terénu, chodilo mimo vyhrazená místa a jinak se chovalo nebezpečně. Domnívám se, že opakovanými výlety a vycházkami si děti utvrzují pravidla bezpečného chování v terénu a bezpečného navazování kontaktů. Malé děti se tak od svých starších vrstevníků naučí v přirozeném prostředí nést následky svého chování (pozitivní i negativní), procvičováním chůze či běhu v těžším terénu si zdokonalí

celkovou koordinaci pohybů a rovnováhy těla. Všechny děti si pohybem v přírodě zlepšily fyzickou kondici a otužovaly se.

Všechny starší děti už ví, kam se obrátit o pomoc při nehodě nebo v tísni (číslo 112). Pomocí hry se tomu učí i mladší děti od svých starších vrstevníků, kteří umí popsat například okolí nehody, kde se vyskytují, znají místo svého bydliště, kdyby bylo třeba zavolat lékaře a především se nebojí oslovit v tomto případě i cizího člověka, pro přivolání záchrany.

Všechny děti se v přirozeném přírodním prostředí chovaly více prosociálně, vzájemně si pomáhaly překonávat překážky, dobře spolupracovaly například při hledání cesty. Starší děti lépe zvládaly orientaci a hrubou motoriku v neznámém prostředí a pomáhaly mladším dětem, které se to procvičováním učí.

Děti se naučily rozpoznávat přírodní materiály a naučily se s nimi pracovat dle vlastní fantazie (stavby z větviček a kůry, malování trávou a listy, „bahnité tvoření“-voda a zem apod.). Při těchto činnostech byly děti velmi soustředěné, zkoumaly materiály, zkoušely mnoho variant a ze svého výtvoru byly nadšené. Tato tvoření prospívají rozvoji jejich seberealizace.

Závěr

V mé bakalářské práci jsem se snažila vyjádřit svůj názor na rozpor výchovy a společenských hodnot současné doby. Přínos této práce vidím v tom, že by mohla sloužit k zamyšlení nad problémy naší stárnoucí populace. Myslím si, že tyto problémy nevyřeší žádný další technický pokrok, ale komunikační dovednosti lidí, především pro získávání životních zkušeností. Velkým obohacením pro mne byly diskuse s dětmi a rozhovory s učitelkami. Díky nim mne napadalo mnoho dalších otázek, které by mohly dále rozvinout tuto práci. Domnívám se, že úkolem učitelek mateřských škol je mimo jiné i seznámit děti se světem seniorů a posilovat v dětech schopnost empatie k nim. Pedagog by měl zejména prožitkovým učením naučit děti komunikovat se seniory. Vždy je lepší předcházet negativním jevům v chování, než-li je v pozdějším věku napravovat. Ve své pedagogické praxi se do budoucna zaměřím na problematiku volného času dětí a na větší spolupráci mateřské školy s rodinou. Věřím, že to může pozitivně ovlivnit celkový biopsychosociální vývoj dítěte.

V teoretické části mé práce jsem popisovala potřeby a osobnostní vývoj dítěte. Dále jsem se věnovala popisu biologického, psychického a sociálního stárnutí člověka a také potřeb seniorů. Studium odborné literatury jsem si potvrdila domněnku, že senioři a děti předškolního věku mají některé schopnosti shodné (kratší doba udržení pozornosti, nedokonalá koordinace pohybu a tím i pomalejší tempo při vykonávané práci). Shodná je také potřeba povídat si a být vyslechnut, dále větší potřeba lásky a sounáležitosti. Blízké je také vnímání času a životních hodnot. Zajímavý byl pohled sociologie na generační vztahy, na setkání dítěte se starým nemocným člověkem a také na to, jak působí rodina a sociální role na utváření jeho osobnosti.

V praktické části mé práce jsem se zabývala otázkou *Co dělají pedagogové v MŠ pro seznamování dětí s životem seniorů?* Díky dlouhodobému kvalitativnímu výzkumu mohu říci, že cíl mé práce byl naplněn. Z rozhovorů s pedagogy vyplynulo, že v mateřských školách se tomuto tématu věnujeme jen velmi zřídka a okrajově. Vždy záleží na individuálním přístupu učitelky a na tom, jaký zaujímá postoj k další, rozšiřující otázce: *Mají děti dostatek příležitostí k setkávání se seniory, aby se seznámily s jejich životem a načerpaly tak zkušenosti pro vytvoření základů svých morálních a etických hodnot?* Blíže k tomuto tématu měly starší učitelky s mnoha životními zkušenostmi. Právě ty přikládaly velký význam mezigeneračnímu učení. Viděly potřebu

větší spolupráce rodičů, prarodičů, dalších seniorů a MŠ při působení na dítě, aby mělo dostatek vzorů chování, které ho dovedou ke zdravým životním hodnotám. Díky integrovanému bloku, který jsem vytvořila a použila ve své praxi, jsem mohla pozorovat chování dětí při setkávání se svými prarodiči, ale i s dalšími seniory. Z vyprávění dětí při různých činnostech během tohoto tématu jsem vyčetla, jak své prarodiče milují.

Pozorováním dětí a při diskusích s nimi se mi potvrdily zkušenosti z praxe, že dítě má rádo pravdu a důsledně na ni lpí. Umí dodržovat pro něj srozumitelná pravidla, která platí pro každého a navozují v dítěti pocit jistoty a bezpečí. Lež nebo nespravedlnost v něm tento pocit bortí. Je potřeba otevřít dítěti svou náruč, projevit mu lásku, ukázat mu dostatek trpělivosti a zároveň důslednosti tak, jak to dovede většina babiček a dědečků.

Použitá literatura:

Matějček, Z.: Dítě a rodina v psychologickém poradenství. 1.vydání, Praha, SPN, 1992, ISBN 80-04-25236-2

Alan, J.: Etapy života očima sociologie. 1.vydání, Praha, Panorama, 1989

Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče. Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-888-0

Komenský, J., A.: Informatorium školy mateřské. Praha, SPN, 1964

Svobodová, E., Šmelová, E., Švejdová, H., Váchová, A.: Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program. Praha, Portál, s.r.o., 2010, ISBN 978-80-7367-774-9

Dunovský, J. a kolektiv: Sociální pediatrie, Vybrané kapitoly. 1.vydání, Praha, Grada Publishing, spol.s.r.o., 1999, ISBN 80-7169-254-9

Vančurová-Fragnerová, E.: Psychologie předškolního dítěte a jeho výchova v rodině. 3.vydání, Praha, Státní zdravotnické nakladatelství, n.p., 1969

Pokorná, A.: Komunikace se seniory. 1.vydání, Praha, Grada Publishing, a.s., 2010, ISBN 978-80-247-3271-8

Jarošová, D.: Péče o seniory. 1.vydání, Ostrava, Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, 2006, ISBN 80-7368-110-2

Pacovský, V.: Geriatrická diagnostika. 1.vydání, Praha, Scientia Medica, spol. s.r.o., 1994, ISBN 80-85526-32-8

Štílec, M.: Program aktivního stylu života pro seniory. 1.vydání, Praha, Portál, s.r.o., 2004, ISBN 80-7178-920-8

Reichel, J.: Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. 1.vydání, Praha, Grada Publishing, a.s., 2009, ISBN 978-80-247-3006-6

Hendl, J.: Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha, Portál, s.r.o., 2005, ISBN 80-7367-040-2

Vágnerová, M.: Úvod do psychologie. 2.vydání, Praha, Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0015-3

Fromm, E.: Mít, nebo být?. 1.vydání, Praha, Aurora, 2001, ISBN 80-7299-036-5

http://wiki.knihovna.cz/index.php?title=Kvalitativn%C3%AD_rozhovory_%E2%80%933_polostrukturovan%C3%A9_a_nestrukturovan%C3%A9#cite_note-Wildemuth-4

http://cs.wikiquote.org/wiki/Jan_Werich

http://cs.wikipedia.org/wiki/Rozsudky_soudce_Ooky

Příloha 1 – přepis rozhovorů s učitelkami MŠ:

H (59let) 35let praxe

Co Ti říká pojem mezigenerační učení, co si pod ním představuješ?

H: „Představuju si pod tím to, že se staří mohou ještě něco naučit od těch mladých a ty mladý se můžou hodně naučit od starých. Ale musí to být od určitého věku. Ve dvaceti letech je ten člověk přesvědčený, jak ví všechno nejlíp a ty jsi stará, ale pak najednou dospějou do pětadvaceti, třiceti, až když si trošku nabijou nos a jsou schopní přijmout ponaučení od starých.“

Takže si myslíš, že se jedná spíš jenom o ty starší děti?

H: „Ano. Nebo Ty jsi myslela mladší děti?“

Ano i například děti předškolního věku.

H: „To si taky myslím, že je dobrá věc. To jsem taky zažila, že se ty děti mladší učí od těch starších. Ty malé děti to táhne k lepším výkonům. Naučily se mnohem dřív to, co by se naučily v jednověkových třídách mnohem později. Záleží samozřejmě na dispozici dítěte. Ale jak říkám zažila jsem to a moc se mi to líbilo, protože, ty starší děti vedeš k tomu, i když v dnešní době se to moc nenosí, ale vedeš je k tomu, aby pomáhaly těm mladším, pomáhaly je i bránit. Takový to sociální citění. Ale taky se mi stalo, že přišel tatínek a vyhuboval mi, proč má jeho holčička uklízet misku po někom. Tatínek byl podnikatel, nevím, jakou měl školu, zakládá si na tom, že hodně mají, takže jeho dítě nemusí nic vědět, nic umět, být sociální, protože oni mají všechno. Asi bude mít jeho dítě jednu služku. Dneska je to horší právě v tomhleto, nevíš, jestli nejdeš proti výchově v rodině. Pořád aby ses na všechno ptala. A stane se ti u tříletého, že ti řekne NE! A ty to ve školce máš respektovat, to jeho rozhodnutí, ale v podstatě je pořád k něčemu ponoukáš, zaobaleně, aby si je přesvědčila, že to s nima myslíš dobře.“

Různými podotázkami je navedeš, že se k tomu správnému řešení nakonec rozhodnou sami a naučí se, že mohou pomáhat. Některým se to zalíbí a začnou se takhle prosociálně chovat normálně.

H: „Tak, tak, ano. To je vlastně cílem našeho vzdělávání, aby si děti a potom i v dospělosti pomáhaly. Vede to k tomu, že člověk nezůstane ve starším věku sám. Měli jsme spolužačku, nadanou, vystudovala, byla jedničkářka, ale když jsme potřebovali pomoc, tak ten svůj sešit nevyndala, nepomohla s úkolem a můžu ti říct, že dneska žije sama, je bez přátel, bez rodiny, sama v baráku po svých rodičích a co z toho má, že je jednička? A s jejím bratrem jsme sedávali na zahradě, ten nám pomáhal, ale jí rodiče vyzdvihovali, jak je nadaná, ale najednou pro normální život je naprosto nepraktická. A to jsme se jí kolikrát pokoušely s kamarádkou stáhnout, ať jde s námi na koupaliště, hrát si, ale ona řekla, že nepůjde. A řekla bych, že to v ní vypěstovali právě ti rodiče. Jak jí pořád říkali, ty nemusíš, to nedělej. Rodičům tyhle věci nedojdou.“

Máš zkušenost se spoluprací rodičů a zvláště prarodičů s mateřskou školou?

H: „No určitě. Slavily se různé svátky, od dne matek přes MDŽ a den otců, Vánoce, dokonce jsme si sedli i na Velikonoce. Dělali jsme posezení, barvili jsme vajíčka nebo jiné tvoření. Bylo to vždycky na základě toho, že ty rodiče musejí chtít. A když dostaneš ty děti, tak ty rodiče se taky někteří znají, další se chtějí seznámit, sami se domluví, já přinesu tohle, já tohle. S tatínkama takové ty sportovní hry (házet něco, skákat v pytli a tak) a opékání buřtů, maminky přišly z práce, doma další práce, tak byly takové unevené, tak spíš na besídce nějaké básničky, písničky. Ono to chce hodně spolupracovat s těmi rodiči. Musí cítit, že to dítě se má ve školce dobře, že je o něj dobře postaráno. A potom je ta spolupráce lehčí a rádi se zapojí.

Nelíbí se mi, že některé školky se chlubí tím, že mají všude možně kamery a rodiče mohou sledovat děti i učitelku. Může tím dojít i k narušení vztahů a to nemluvím o narušení soukromí. Je to o důvěře a tohle mi spíš tu důvěru narušuje. Určitě jsem pro dobré vztahy, až kamarádké vztahy. Já jsem to ve své třídě hodně propagovala. Já jsem si s maminkama za dva za tři měsíce od nástupu do školky tykala. Oni ví, že se jejich dětem věnuješ, že o ně pečuješ. A jak je hezké, když ti přijde před vánocema SMS, jestli mám čas na kafe, a přijdeš tam a sedělo jich tam osm, devět (maminky, babičky). Je

hezké když víš, že se spolu setkávají a tebe berou mezi sebe. Spojují vás ty děti. Ale je to o tom, že tím povoláním žiješ. Já jsem měla štěstí, že ty děti byly můj koníček, to byl celý můj život. A proto, když vidím tady na hřišti před domem, jak se ty rodiče k těm dětem chovají a ty děti k těm rodičům, tak mám kolikrát pocit bezmocnosti. To si kolikrát říkám, co jsem to dělala celý ty roky. Mě už totiž přijdou nevychovaní ty rodiče. Tam je nějaká chyba.“

Vzpomínám si, jak si mi říkala, že učíš zdravit rodiče.

H: „No to je právě ono. Je mi z toho smutno a kolikrát mne napadne: celý život jsem někoho vychovávala, k něčemu vedla, snažila jsem se a k čemu to bylo?“

Snad se najde aspoň jedno z těch dvaceti osmi dětí za rok, které se povede?

H: „Ale jo, to ony se ke mně hlásí, rádi vzpomínají. Ale když posloucháš zprávy, tak mě děsí, že se některý ženský chovají hůř nežli zvířata. Taky jsem zažila pani, že dala dítě do vany, dala mu tam chleba a šla na mejdan. No dítě nakonec skončilo v dětském domově. Některé maminky, nalakovaný nehty, udělaný vlasy od holiče a myslí si, že když ve školce dítěti zaplatí stravný, tak mu pak večer stačí jogurt a jde spát. Ve školce je dítě od rána do večera a rodiče se mu pak ani nevěnují. Pak můžeme být rádi, že se o to dítě postaráme alespoň v té školce, že tam má lepší péči, než by jí mělo doma. Pořád máme ve školce nějaké školení, od Evropské unie stále probíhají nějaké kurzy pro pedagogy. Mně připadá, že by měli mít školení pro tyhle maminky, aby pochopily, že jim musí jít především o to dítě.“

Souhlasím, ale pro oba rodiče, maminky i tatínky. Můj názor je, že děti by se to mohly učit už například v rámci Občanské nauky. Taková efektivní komunikace by se jim rozhodně hodila. Ale prosím zpátky ke spolupráci rodiny a školy. Jaké máš zkušenosti s babičkami a dědečky?

H: „Ano, dělali jsme akce do domovů, za seniory. Například k MDŽ jsme šli, ale jen s těmi většími dětmi, co uměly hezky říkat básničky. Ale je to takové umělé setkání. Dřív bylo hezčí, když ti starouškové žili s těmi mladšími pod jednou střechou, měli svojí světničku. Děti to vlastně viděly v praxi, jak to chodilo, jak se starali jeden o

druhého. To se mi líbí na Romech, ať jsou jakýkoli, ale ty staroušky si u sebe nechávají. Možná to někteří dělají z finančních důvodů, ale většinou s nima žijou, protože je to jejich kulturní zvyklost vážit si starších, postarat se o své rodiče.

My můžeme taky dětem ve školce ukázat, jak se umíme hezky chovat ke starším. Určitě může nastat situace například v autobuse, když jedeme s dětmi, že přijde někdo starší, vstaneme, pustíme sednout, někomu staršímu něco upadne, podáme mu to, a tak podobně. Hodně dětí se k nim neumí takhle chovat, protože nemají příležitost se to naučit. Je to škoda. Ale celkově máš pravdu, že je málo a málo příležitostí pro děti učit se chování ke starším, naučit se s nimi komunikovat nebo dokonce žít. Všimla jsem si, že je i málo básniček a písniček o babičkách a dědečcích. Taková ta stará lidová říkadla a těch nových moc není. Celkově mi přijde, že ani společnost nemá zájem o starší generaci. Nelíbí se mi taková ta výchova a názor, že důchodci berou práci mladým. Tu práci, kterou většinou zastávají by ti mladí dělat nechtěli a hlavně za ten plat by to nedělali. Když zvedli důchody, tak si pamatuju, že se objevila na internetu hra „zastřel si svého důchodce“. To je přeci hrozné. Vem si například práce v mateřském centru. Hraješ si s dětmi, učíš je, ohříváš jim oběd, uklízíš místnosti, když odejdou. Taková tři v jednom a o platu hanba mluvit. Přišly tam několikrát studentky a když si to vyzkoušely a zjistily jaká je odměna, rychle si šly hledat něco jiného.“

Máš nějaký integrovaný blok, program nebo projekt pro spolupráci dětí a seniorů?

H: „To ne, s tím jsem se neseetkala. Ale vždycky jsme se toho dotýkali v bloku o rodině nebo při příležitosti nějakého svátku, jak jsem už říkala. Vždycky byla zajímavá hra Na rodinu. Ale dej si pozor, ty děti mi předvedli, jak to u nich doma chodí, a to jsem se nestačila divit. Můžeš si s dětmi sednout a ať ti poví, co maminka, co tatínek, jak babička a dědeček a to se budeš divit, co se dozvíš. Role maminek a tatínků, vzor chování, je mi to kolikrát líto, jak to ty děti přejímají a berou si to chování za své.“

M (39let) 3roky praxe

Co si představujete pod pojmem mezigenerační učení?

M: „Představuju si pod tím, že ti prarodiče nebo rodiče zasahují do výchovy malých dětí, předávají si vzájemně zkušenosti a názory.“

Jaké předávání zkušeností máte přímo na mysli?

M: „Já myslím, že je to neúmyslné a bezprostřední předávání zkušeností ze svého života. Vždyť i děti mají zkušenosti z dnešní doby. Ta dnešní doba je úplně jiná než ta doba, ve které vyrůstali prarodiče. Dnešní doba je až moc moderní a babičky a dědové umí vrátit děti do té klasické. Například pohádky. Dneska jsou to samí Šmoulové, Bakubani a Gormiti. Pohádky jsou to složité a plné násilí. Byla jsem úplně v šoku, když jsme na začátku školního roku probírali pohádky a děti neznaly Budulínka. A to jsou právě pohádky našich maminek a babiček. Na druhou stranu, když k nám domu přijede babička a hraje si s vnučkou, musí se nejprve seznámit s těmi moderními pohádkovými postavami. A to je také vlastně učení mezi generacemi. Pak už ví, cože to chce naše holka k narozeninám. Dnešní hračky, to je velmi složitá záležitost. Je to hodně ovlivňované například Animáčkem, to se vůbec nedá srovnat s klasickým večerníčkem. Děti se vůbec moc věnují televizi a rodiče je nechávají. Dnešní rychlá doba je plná agrese a ti rodiče si to snad neuvědomují, že ty pohádky taky. Samé střelení a boj. Když pak děti necháte volně si hrát, tak ony nedělají nic jiného. Když po nich chci namalovat Budulínka, tak nevědí, ale Diamantovou vílu nebo Spidermana to mi vyšvihnou. Nebo když chci po dětech převyprávět nějakou pohádku, tak nejsou schopny.“

Ano, také jsem si všimla, že jsou zvyklé jen sedět a koukat se. Tím strádá fantazie a dětem se pohádky hůř pamatují. Prožívají stále dokola jen boj nebo roztomilé patlání, což jim užitek ani ponaučení nepřinese. Zapamatují si jen výkřiky a různé zvuky, co slyšely v televizi, ale souvislosti jim unikají a to i ve vyšším věku. Ale vrátím se zpátky k otázce, co je podle Vás hlavním smyslem tohoto učení?

M: „Předávání informací a návrat k tradici.“

Jaké máte zkušenosti se spoluprací rodičů a zvlášť prarodičů s mateřskou školou?

M: „Prarodiče především pomáhají rodičům vyzvedávat děti ze školky, věnují se jim pak odpoledne než je předají rodičům. Ale že by přímo zasahovali do chodu školky to ne. Spíš suplují rodiče a maximálně se účastní některých akcí, například jsme měli opékání buřtíků. Spíš taková pasivní účast rodičů a prarodičů na všech akcích. Ale

máme tady i jednu babičku zahradnici a ta nám doporučí a přinese něco, s čím děti mohou dál pracovat.“

A to s ní máte i třeba besedu ve třídě?

M: „Ne, ona nám donese jen pomůcky a poradí, když něco nevíme, ale s dětmi přímo nepracuje.“

Myslím si, že to je škoda. U kolegyně ve třídě mají dědečka, myslivce a ten dětem přímo chodí vyprávět o zvěři, odpovídá na dotazy a přinese i spoustu věcí, na které si děti mohou sáhnout a ne jen obrázky.

M: „A to je dobrý nápad, to bychom se s ní mohli domluvit taky. No a vzpomněla jsem si, že vloni jsme tu měli babičku a ta nám předváděla, jak malovat voskovkama pomocí žehličky. To se nám všem moc líbilo.“

Máte nějaký integrovaný blok, program nebo projekt pro spolupráci dětí a seniorů?

M: „To přímo nemáme. Ale jak jsem říkala, při některých blocích můžeme prarodiče zapojit. Ale bude to těžké, protože spousta prarodičů je ještě zaměstnaných a v dopoledních hodinách moc času nemívají.“

L (50let) 30let praxe

Co Vám říká pojem mezigenerační učení?

L: „Tak představuju si pod tím, jak už ten název sám říká, učení mezi generacemi. Takže když to převedu, děti – rodiče – prarodiče, jestli to říkám dobře, jakoby učení, takové to předávání životních zkušeností.“

Jaký vidíte smysl tohoto učení?

L: „Tak jak říkám, předávání zkušeností rodičů na děti, rodiče to zažili od svých rodičů a tak dál. Samozřejmě spousta těchto zkušeností je dobrých. Ale všechno má své pro i

proti. Klad vidím v tom, že se dodržují nějaké tradice a rituály. Přechází to vlastně z rodiny na rodinu, když tedy ta rodina funguje tak, jak má. Když to vezmu ze své vlastní zkušenosti, oslavy narozenin, svátků, oslavy Vánoc a další. A rodiče to předávají dál a dál. Také se předávají taková ta moudra. Všichni jsme byli nějak vychováváni. Něco se nám líbilo, něco nelíbilo a to chceme při výchově svých dětí odbourat. Ale samozřejmě děláme zase chyby, ale v jiných věcech. A po svých vlastních zkušenostech, třeba po dvaceti letech, si pak řekneme: tohle bych dělala jinak a snažím se zas tyhle své zkušenosti předávat dál. Takže opravdu největší klady vidím v předávání těch tradic rodiny, soudržnost rodiny, která se přenáší z generace na generaci. A zápor můžu vidět, když jsme u té výchovy, když se prarodiče míchají do výchovy rodičům až moc. Takové to, když tam chybí to pravidlo, do jaké míry budou radit, budou zasahovat do výchovy. Ono taky záleží na tom, jakou mají ti prarodiče příležitost se s vnoučaty potkávat. Jinak to berou ti, kteří je vidí každý den a jinak ti, kteří je mají jen na prázdniny. A hlavně děti samy berou setkání s těmi vzdálenějšími, jako něco vzácnějšího a chvílky strávené s nimi jim přijdou krásnější. My měli své rodiče nejdříve velmi blízko, ale pak jsme se odstěhovali. Ale každou příležitost a možnost jsme využili, aby ty naše děti jezdily k babičce a dědovi. A bylo to tam úplně o něčem jiném, než když jsme byli malí my. Každá ta babička řekne, já si vnoučata užívám, je to úplně jiné, než vychovávat vlastní děti. Jednou to poznáme, pochopíme i my. Strávili jsme u nich vždy tak dva dny dohromady, protože to byl nejzdravější čas. Pak už tam něco začalo vadit, začali jsme si zasahovat do výchovy a pokud jsme chtěli strávit čas spolu hezky, užít se jako rodiče a děti, tak opravdu dva až tři dny společně a pak jsme odjížděli a naše děti jsme tam nechávali samotné s babičkou a dědou, aby zase oni se užili bez nás. Vždycky jsme volili takový zdravý střed, protože strávený čas velkých dětí se svými rodiči nesmí být moc dlouhý, je tam pak střet zkušeností a lepší je, když zůstanou vnoučata s prarodičema sami. Úžasný, jak si to pak babička s dědou pochvalovali, když jsme po dalších třech dnech přijeli. Chválili děti a srovnávali, jaké byly děti s námi a jaké byly bez nás. Říkali, jak si to užili, měli jsme si o čem vyprávět, měli spousty krásných zážitků. Dlabali dýně, děda vyřezával letadlo, ještě ho máme schovaný, auto dřevěný. Bylo tam takové to krásné vzájemné obohacení. Nevím, jestli dobře odpovídám, jestli se ještě jedná o učení.“

Já na to mám stejný názor. Vždyť co je učení, co vzdělávání a co výchova?

L: „To je pravda, vždyť jedno bez druhého nejde a tady se jedná o učení, takové předávání životních zkušeností. No a to je ono. Teď si člověk vlastně říká: roky pokročily, bude mi padesát, takže já už jsem dneska na úrovni dnešních prarodičů. A vlastně si připouštím názor, že ti mladí rodiče vlastně nemají, to co by měli mít. Takové ty základy etické, morální. Taková ta slušnost jim občas chybí, vstřícnost, úcta. My předpokládáme, že děti umí takové ty základy, jako je pozdravit a poděkovat. Ale ono to tak není, ony to neumí a většinou je to učíme až my tady ve školce. Rodiče s dětmi přijdou a já někdy marně čekám na pozdrav. Takže to učíme nejen děti.

Zaráží mne ale další věc, jak málo času děti od tří let tráví se svými rodiči. Maminka je kolikrát na mateřské s druhým dítětem a starší dítě nechává ve školce i celý den. A přijde víkend a děti ho stráví u dědečků a babiček samy bez rodičů. Ty základní vazby se tím přetrhají, děti bývají citově vyprahlé a pak si říkám, že aspoň ta babička a děda mu jsou nablízku. Ale na tom dítěti je to vidět, že ten krásný vztah s maminkou mu chybí.“

Jaké máte zkušenosti ve své praxi se spoluprací rodičů a zvláště prarodičů s MŠ?

L: „Spíš se jedná o takovou tu spolupráci materiální, jak ji známe. Nabídnou Vám pomoc, například autobus sponzorují, ochotní jsou. Co se týká komunikace, je to individuální. Někteří rodiče se ptají, co a jak to jejich dítě ve školce. Hlavně na začátku docházky. Pak ten zájem ustupuje. A dědečkové a babičky? Tam mi nepřijde, že by fungovala nějaká komunikace s nimi. To je samé ňuňu, ťuťu s vnučaty. No ono se říká, že rodiče vychovávají a prarodiče rozmazlují. A ono to tak funguje. Ale záleží vždycky případ od případu, jak říkám, je to individuální. Když si tak vybavím ty babičky a dědečky, přijdou pro ta svoje vnučata, naptají se nějak moc, nezasahují do ničeho. Rádi přijdou na takové ty akce školy a na besídky, ale aby se ptaly při vyzvedávání na vnučata, to ne. Dřív to bylo spíš zvykem, že ty prarodiče víc zasahovaly do výchovy těm rodičů. Dneska se to ani nedělá, že by se výchovné věci řešily s někým jiným nežli s rodiči. Je ale hezké, že si většina prarodičů po vyzvednutí vnučete s ním povídá. Oni se neptají nás, ale ptají se toho dítěte, co bylo. Ale mluví s nimi většinou jako s maminama. Přijde mi to opravdu, že je to takové až moc rozmazlování. Jako by ty děti viděli o dva roky menší než jsou. Možná to má souvislost s výchovou nejen vnučat, ale

i těch jejich vlastních dětí. Možná je to tou dobou. Ty babičky a dědečkové jsou ve věku, jako jsme my. A my jsme byli jako děti přeci jen trochu svazováni tou dobou, ve které jsme vyrůstali. Přece jen takové možnosti jako jsou dnes nebyly. Vyrůstali jsme v totalitě. Najednou přišla revoluce, my jsme se povdávaly a měly jsme děti a vychovávali jsme je v té porevoluční době. A teď my měli nějaké zkušenosti a najednou přišla ta svoboda. Určité věci nám nebyly dopřány, když jsme byli malí, byla dána jasná životní pravidla. A najednou jsme byli hozený do úplně jiné doby, pravidla zmizely, začala demokracie, najednou nebe a dudy, záleželo jen na možnostech, naprostá svoboda a my jsme najednou těm našim dětem mohli dopřát vše. A teď jsme se snažili ty děti v tom vychovávat, poprali jsme se s tím. Myslím, že ne zrovna vždy dobře a vidíme to teď na těch našich dětech, jak ony nedokážou své děti naučit právě ty základy. V tom můžou právě pomáhat ti prarodiče. Máme ve třídě pár takových aktivních důchodců, kteří jsou nejen pro svá vnoučata vzorem.“

Máte nějaký integrovaný blok, program nebo projekt pro spolupráci dětí a seniorů?

L: „My žádný takový blok nemáme. Snad jediný blok, kde se tím zabýváme je „Rodina“. Mám ale vlastní zkušenost, že většinou tyhle malé děti si ještě neuvědomují vztahy v rodině, čí maminka je babička. Ale setkala jsem se s výjimkou, kdy čtyřletá holčička přesně věděla, že až vyroste a bude mít miminko, tak bude maminkou a její maminka bude pak babičkou a tak si to dovedla správně logicky odvodit. Ale to je opravdu v tomhle věku výjimka. Ale příjemně jsem byla překvapená. Škoda, zapomněla jsem se jí zeptat na manžela, to mohlo být zajímavé (smích).

Dneska už ne, ale kdysi se dělávalo to, že se jezdilo a dělali se vystoupení pro seniory. Dneska možná na vesnických jednotřídkách. Tam to funguje úplně jinak. Znáám kolegyni, právě z vesnické školky, ta dělá vystoupení jak pro maminky, tak pro babičky a dědečky, jako pro důchodce. Dělají s nimi různé akce a opravdu to tam funguje úplně jinak než tady ve městě. Je to tam takové komornější.

Řekla bych, že ve městech bychom měli posilovat spíše ten vztah „rodiče a děti“, například různými akcemi. Prarodiče jsou mnohdy ochotnější než rodiče a udělají si na vnoučata čas velmi rádi, i když většina z nich také ještě chodí do práce.“

Možná to bude tou hierarchií hodnot, kterou máme my ve zralejším věku jinou, než ti mladí.

L: „Proto mě nedávno zarazilo, a bylo to moc pěkné, v televizi, ukazovali asi patnácti letého kluka, jak si sám vymýšlí projekty a uskutečňuje nápady pro důchodce. Přitom studuje úplně jiný obor, nějakou techniku. A chodí sám ve svém volném čase do domovů za důchodcema a on jim vždycky připraví nějaký program, například výtvarnou činnost, něco jako s dětma. Masky, čepičky vymalovávají, prostě jim zpestřuje jejich běžný režim. Tam ti ošetřovatelé říkali, jak je tohleto vzácné, protože v tomhle věku má většina jeho vrstevníků úplně jiné zájmy. Ale když se ptali těch vrstevníků, tak se jim to líbilo a neodsuzovali to.

Takže možná že máte pravdu, když těm dětem už v mateřské škole zprostředkujeme setkání s těma babičkama a dědečkama, tak se k tomu později sami vrátí.“

T (34let) 15let praxe

Co Vám říká pojem mezigenerační učení?

T: „Tak co mě první napadlo je, že každá generace se učila jiným způsobem. Nemyslím tím učení „klasický biflování“, ale jak si vzpomínám na vyprávění, moje babičky a dědové se tenkrát učily, ani o tom nevěděli. To učení nebylo klasické, ale takové jako výchova. Učili se z praxe, životem, na rozdíl od dnešních dětí, které se učí všechno z knížek, z internetu. Dříve tohleto nebylo a myslím si, že děti v té době zapojovaly víc hlavu, víc fungovala přirozenost, svobodná mysl, první myšlenka, co je napadla, řídily se nějakým úsudkem, který vycházel z jejich životní zkušenosti. Dneska je všechno díky internetu a technice nastrojený, nabiflovaný, vyumělkovaný. Málokdy funguje spontánnost, instinkt.“

Já to vidím tak, že spousta učení je postavená na teorii, dříve to bylo o zkušenosti.

T: „A to si taky myslím, že ta zkušenost dnešním dětem chybí. Ze své vlastní zkušenosti se můžeme něco naučit pro život. To je jako s tou přírodní zahradou, kterou my si tady chceme dělat. Dříve vyběhly děti ven z budovy a byly v pravé přírodě. My jim tady budeme vytvářet nějakou umělou. Jsem raději pro to přírodno, učení

v přirozeném prostředí, kde příroda něco vytvoří samovolně, než něco uměle budovat. Nelíbí se mi „teď sem dáme krmítko, teď sem dáme budku“. Myslím si, že si děti najdou raději cestu k něčemu, co je přirozené. Samy objeví, co se s tím dá dělat. Kolikrát vymyslí lepší věci než když je navádí nějaký dospělý. Rodiny dříve žily spolu, děti vyběhly s babičkami na zahradu, zasadily kytičky, bylinky. Pozorovaly, jak roste strom, který zasadily s tatínkem. Došly pro trávu králíkům, nasypaly slepicím. A děti se učily mít i radost z té práce, když viděly babičku, jak se raduje, když jí vykvetly kytičky, opečovávala to. Už i ta generace mojí mamky na to nemá čas. Spoustu záhonků nechali zarůst trávou nebo to zaháží mulčovací kůrou. Aby s tím bylo co nejméně práce. Pamatuju si, jak jsme s babičkou okopávaly, vytrhávaly plevel. Dneska je to o té základní práci, shrabat listí, posekat, prořezat stromy. Vidím to doma. A většinou chodí táta na tu zahradu. Myslím si, že dneska vidí naši tu práci na zahradě z praktického hlediska, ale babička v tom viděla i nějakou krásu a relaxaci pro duši.“

Jaké máte zkušenosti se spoluprací rodičů a zvláště prarodičů s mateřskou školou?

T: „Zkušenosti s rodiči a prarodiči při spolupráci se školkou mám spíš negativní. Případá mi, jako by jim to bylo jedno s čím a kde si jejich dítě hraje. Příklad je tady ta zahrada. Jim stačí, když vidí, že tady dítě něco dělá, že se nějak baví. Účastní se akcí, které pro ně vymyslíme, ale nesmí se to s těma akcema přehánět, aby je to spíš neodrazovalo a nezevšednělo. Například takovým rituálem je Vánoční besídka, na kterou se všichni těší. Takovým akčnějším setkáním je sportovní odpoledne na školní zahradě, kdy se zapojují s dětmi do hraní rodiče i prarodiče. Nebránila bych se ani tvoření s maminkama.“

Máte nějaký integrovaný blok, program nebo projekt pro spolupráci dětí a seniorů?

T: „Samostatný integrovaný blok ne, ale v ostatních blocích je vždy chvílka, kdy se tohoto tématu dotkneme a jak jsem už říkala, i prarodiče se účastní některých akcí pořádaných školkou.“

R (54let) 34let praxe

Co Vám říká pojem mezigenerační učení a jaký vidíte smysl tohoto učení?

R: „Já bych to chápala tak, že jsou různé generace. To je to mezigenerační. Ale to učení? Že se učí od starších? Poznávají, přebírají zkušenosti. Asi tak bych to chápala a v tom vidím i smysl toho učení.“

Jaké máte zkušenosti se spoluprací rodičů a zvláště prarodičů s mateřskou školou?

R: „Spolupráce s rodiči a prarodiči byla opravdu skvělá, když jsme začali vylepšovat tady tu školní budovu. Udělali jsme takovou brigádu, vyklestili túje, vykopali, odvezli. Oni pochopili, že mi jde o děti a cokoli jsem potřebovala, tak stačilo říct jednomu rodiči a on to domluvil s ostatními. Ještě dneska tam máme některé rodiče těch prvních dětí, teď jsou tam u nás jejich mladší sourozenci. Ale už je jich málo a už ta spolupráce není taková jako před tím. Ti noví rodiče vidí, že ta školka už jede, už je všechno zařízené a funguje to. Nevidí tu rapidní změnu, co viděla ta dřívější generace. Nevím, čím je motivovat, aby přiložili ruku k dílu a dětem ukázali, že je dobré pracovat na svém okolí, zkrášlovat ho. Dneska raději dají nějakou tu korunu, než aby si udělali čas na pomoc manuální.“

Máte nějaký integrovaný blok, program nebo projekt pro spolupráci dětí a seniorů?

R: „Děláme akce s rodinnými příslušníky. Pečeme brambory u ohýnku, kdo přijde, přijde. Sportovní odpoledne dělááme, soutěží děti s rodiči nebo s babičkami a dědečkami, cvičili jsme jógu. Ty děti je úplně vtáhly do té hry. To je na tom to krásné, když babička sundá boty a jde skákat v pytlí.“

Z (49let) 30let praxe

Co Vám říká pojem mezigenerační učení a jaký vidíte smysl tohoto učení?

Z: „Pojem mezigenerační učení jsem v životě neslyšela, ale představuju si pod tím vztahy mezi generacemi. Někaká nauka, aby ty generace žily v sounáležitosti, udržování

hezkých vztahů. Jakoby znovu se naučit, aby ty rodiny držely pohromadě. To si myslím, že by mohl být i smysl tohoto učení.“

Jaké máte zkušenosti se spoluprací rodičů a zvláště prarodičů s mateřskou školou?

Z: „Zkušenosti mám jak dobré, tak špatné. S rodiči převážně dobrou, ale u prarodičů jsem se setkala i s takovými velmi ambiciózními, kteří hodně zasahují do té výchovy dětí.“

Jakým způsobem?

Z: „Stále ty rodiče poučují. Někdy je i shazují před jejich dětma, přede mnou. Dokonce jsem zažila, že babička poučovala i mne před tím dítětem a přitom šlo o rozmazlování toho dítěte a utvrzování ho ve špatném návyku. Ty děti potom nevidí shodu a zneužívají toho. Neustále mi takové babičky říkají, jak by to dělaly jinak.“

Máte nějaký integrovaný blok, program nebo projekt pro spolupráci dětí a seniorů?

Z: „Integrovaný blok zaměřený vyloženě na stáří jsem nikdy neměla. Vždycky to bylo součástí několika bloků. Rodina, Vánoce a další svátky.“

A nějaké akce pro rodinu?

Z: „Kdysi jsme dělali výlety třeba na Klet' a bylo to výborný. Nebo jsme jezdili bobovat a tam se taky účastnili rodiče i prarodiče a taky to bylo dobrý. Taky do Itálie se dělaly rodinné zájezdy. A vždycky jsem z toho měla moc pěkný dojem, bylo to skvělý.“

N (28let) 4roky praxe

Co Vám říká pojem mezigenerační učení?

N: „Jedna generace se učí od druhé. Například děti ovládají bez problémů mobily, staří lidé zase naopak moc ne a vzájemným setkáváním se mohou ovlivňovat a něčemu se naučit, „jé babi, já ti to ukážu“. Babička zase vnučku učí vařit.“

Jaký vidíte smysl tohoto učení?

N: „Smyslem je podle mne obohacení lidí navzájem. Čerpání nových zkušeností.“

Jaké máte zkušenosti se spoluprací rodičů a zvláště prarodičů s mateřskou školou?

N: „Zkušenosti se setkáváním generací mám. Bylo to hlavně při setkávání na různých výletech nebo sportovních akcích. Voda se jezdila, tam ale byli s dětmi jen rodiče. Bruslit se chodí, tam pomáhají jak rodiče, tak i babičky a dědečkové. Drakyjáda byla moc hezká. Buřty opékáme.“

Máte nějaký integrovaný blok, program nebo projekt pro spolupráci dětí a seniorů?

N: „Ne, žádný takový blok nemáme, spíš se tímto tématem zabýváme okrajově v jiných blocích, jako je „Rodina“, „Moje tělo“ a tak podobně.“

C (47let) 25let praxe

Co Vám říká pojem mezigenerační učení?

C: „Já si představuji vztah mezi dětma a ne rodičema, ale až prarodičema. Jakoby až ob generaci. Podle mne je to vztah dětí a babičky a dědečka.“

Jaký vidíte smysl tohoto učení?

C: „Vidím v tom smysl ten, že děti by měly mít vztah k prarodičům, jak se k nim chovat, jak si jich vážit, eventuálně vidět, jak se o ně postarat. Spousta babiček a dědečků se podílí na výchově dětí, pomáhají rodičům vyzvedávají děti, starají se o ně, když rodiče nemohou. Děti by měly mít možnost zažít aktivní i pasivní stáří. Někteří rodiče mají sami ze své zkušenosti předsudky, ale je to zbytečné. Děti tomu ještě nerozumí a většinou taková setkání nemají na ně negativní účinek, jak tomu bývá v mnoha případech u nás dospělých. Probírali jsme tady s dětma i téma, když někdo

někomu umřel a nemyslím si, že by to bylo pro děti něco deprimujícího. Naopak o tom hovoří tak nějak samozřejmě, jako by věděly, že je to součást života.“

Jaké máte zkušenosti se spoluprací rodičů a zvláště prarodičů s mateřskou školou?

C: „Tak rodiče by s námi měli spolupracovat automaticky, jsou tím prvním článkem, s kterým jsme v kontaktu, co se týká výchovy dětí. Prarodiče do tohoto kruhu patří taky, protože pro děti chodí do školky nebo je sem vodí místo rodičů. Já mám zkušenosti s nima jen ty nejlepší. Nemám zkušenost, že by ta spolupráce nefungovala. Myslím si, že je to i v tom, jak se chováme my k těm rodičům a prarodičům, tak oni komunikují i s námi.“

Myslíte si, že je důležité, aby děti viděly tu komunikaci mezi vámi?

C: „Myslím si, že je to důležité. Zvláště v situacích, kdy se něco ve školce stane a chceme to s nima řešit, tak se ty děti učí, jak se takové situace řeší. Domnívám se, že v takových případech není dobré používat direktivní tón ani na jedné straně. Děti to vnímají velmi negativně a to není dobře. U nás to funguje tak, že to dítě řekne samo, co se stalo. Většinou ho k tomu dovedeme správně položenými otázkami. Důležité je, aby je pochopilo.“

Máte nějaký integrovaný blok, program nebo projekt pro spolupráci dětí a seniorů?

C: „Tomuto tématu se snažíme věnovat v každém integrovaném bloku, který máme. Musíme to správně uchopit to téma. A také záleží na spolupráci učitelek na třídě. Každá může mít jiný názor na toto téma. Některá ho upřednostňuje, jiná ne. Někdo chce zapojovat rodiče a prarodiče a někdo nechce.“

A ke kterým patříte Vy?

C: „Já se toho nebojím. Už jsem zažila hodně společných akcí. Jak říkám záleží vždycky na kolegyni s jakou spolupracuji a mám tu zkušenost, že čím víc se toho člověk bojí, tím víc je pak příjemně překvapen.“

Domnívám se, že hodně kolegyně se bojí, že rodiče používají jiné, a to více direktivní metody výchovy. To je pak v rozporu s naší výchovou.

C: „Já si myslím, že je to o tom, jakým způsobem se tady ve školce bavíme a jak to tady vedeme, jaká pravidla si na akci řekneme. Pak nemůže dojít k tomu, že děti bez dozoru rodičů pobíhají po třídě. My to děláme na akcích ve třídě tak, že si řekneme co a jak, a pak už necháme rodiče s dětmi pracovat. Rodiče už jsou zvyklí a vše je bez problému.“

A jaké akce děláte?

C: „Tak na zahradě je to opékání buřtů, čarodějnice, ve třídě jsme batikovali šátky ke dni maminek, před Vánocemi jsme tvořili svícny. Vůbec se při těchto akcích nebráníme, aby přišla babička nebo dědeček. Prostě je to pro rodinu. Pro hodně lidí se pak dělá Vánoční besídka. Ale to je pouze pasivní akce, sedí a koukají na děti, které se pro ně naučily pásmo básniček, písniček a tanečků.“

Příloha 2 – přepis rozhovorů s babičkami a dědečkem:

babička P (46 let)

Jaké to je, být babičkou?

P: „Krásné.“

Co se ti na tom tak líbí?

P: „No, líbí se mi na tom, že vzhledem k mému věku, mě to baví. Myslím si, že kdybych byla starší, tak by mě to tolik nebavilo. Mám je ještě, jako by to byly „moje“ děti, ty dvě holčičky moje.“

Co výchova? Říkáš, jako by byly tvoje, tak, jak je to s výchovou?

P: (smích) „Snažím se je i vychovávat, ale je to jiné. Hraju si s nima.“

A to sis se svými dětmi nehrála? Co děláš jinak?

P: „Ale jo, hrála, ale bylo to jiný. Vnoučatům se víc věnuju, jezdíme víc na výlety, víc si spolu hrajeme, víc se mazlíme. Víc si to užívám. Asi proto, že mám na ně víc času. Udělám si ho.“

Myslíš si, že tě tvoji mladí dostatečně využívají, jako babičku? Nebo tě přetěžují?

P: „Rozhodně mě nepřetěžují. Tolik času na ně nemám. Jsem pracující babička. Starám se k tomu o svoji mamku, za kterou dojíždím přes celé město několikrát do týdne. Ale když můžu, tak dětem ráda pomůžu.“

A půjčí ti je, i když chceš ty nebo jen, když potřebují oni?

P: „Ne, to i když já chci, tak mi je půjčí.....Ale to jsou takové otázky, na který určitě víš odpověď.“

Já nejsem ještě babička, to je veliký rozdíl, velký rozdíl. Já si to nějak představuju, ale ten pocit jsem ještě nazažila. Já si můžu představovat, jak je budu vychovávat, jako jsem vychovávala kluka nebo děti ve školce, ale ono to bude pak třeba jiné. Proto to nemůžu posoudit. Zatím si nedokážu představit, že bych je rozmazlovala víc, než toho mého kluka.

P: „No, je pravda, že je rozmazluju. Na své děti jsem byla přísnější.“

Zeptám se, líbí se ti, jak je vychovávají jejich rodiče?

P: „Ne“

To jsem očekávala, to je u každé babičky. A co se ti na tom nelíbí?

P: „Jsou na ně moc přísný (smích), připomíná mi to mojí výchovu.“

To bude asi naučené chování, vzor výchovy (smějeme se obě dvě).

P: „Zdá se mi, že jim zbytečně zakazují moc věcí. Opravdu zbytečně.“

Tak děkuji za rozhovor.

P: „Prosím, prosím.“

dědeček J (55)

Jaké to je, být dědečkem?

J: „Je to hrozná změna. Hrozná změna, pro chlapa. Asi to bere jinak, než ta ženská. Samozřejmě, že ty vnoučata mám taky moc rád, ale neprožívám to tak, jako ženy.“

V čem je to jiné než u žen?

J: „No, nejsem tak citlivý, nebrečím kvůli všemu, když se něco přihodí, snažím se spíš tu situaci řešit, to dítě uklidnit. Když si naše malá vyrazila zoubky, ženský hned se staraly o to, jak ona bude vypadat, litovaly jí. Já jsem viděl, že je jinak vpořádku, tak jsem byl tak nějak klidný. A když jsme zjistili, že jí ty rozbité zoubky budou vyndavat při operaci, tak zase jí ženský litovaly. Já jsem se spíš snažil tomu dítěti to vysvětlit. Aby věděla, co jí čeká.“

Aby se tolik nebála. Taky si myslím, že děti spoustu věcí přijmou spíš, když se jim to řekne po pravdě, než když neví, co bude a pak se bojí. Já jsem se synem taky řešila hodně věci narovinu.

Co se ti na tom líbí být dědečkem?

J: „Líbí se mi, že už nenesu přímo odpovědnost za to dítě. Samozřejmě, že se o něj bojím, starám se, jak můžu nejlíp, když jí mám u sebe. Ale užívám si to a nekoukám,

jestli se umažeme na výletě. Jsem rád, že jí můžu nahradit rodiče, když oni nemůžou. Dovolím jí i víc než ty rodiče. Víím, že bych jí to tak neměl dovolit. Ale to je právě ta odpovědnost, o které jsem mluvil. Trošku jí rozmazluju, jsem dědeček. Ale zase na druhé straně respektuju to, co si rodiče přejí. Například mi holka řekla, nedávej jí sladký, tak to respektuju. Zajdeme si spolu na zelňák, ale na koblihu ne. Ještě se vrátím k tomu strachu o vnučku. Nedovolím jí dělat něco nebezpečného, třeba lézt po výškách. A vidíš, rodiče jí to dovolí. Jako by se o ni méně báli. Ale spíš si myslím, že je to zkušenostma, že už člověk zažil nějakou tu nehodu a umí víc předvídat než ti mladí.“

Jak pomáháš svým dětem s vnučatama?

J: „Tak materiálně jim moc pomoci nemůžu, oni by ani nechtěli. To tak nějakého Ježíška nebo dárek k narozeninám. Ale pomáhám jim tak, že jim holku vyzvednu ze školky, když můžu.“

Půjčují ti vnučku, když ty chceš nebo jen, když oni potřebují?

J: „Mě se nelíbí to slovo půjčovat (smích), ale je to tak, i když to tak neříkáme. Ano, dají mi jí. Když nemají už nějaký pevný program, tak ji vezmu třeba na výlet. Řeknu to na rovinu, oni jsou rádi, že se jí zas na chvílku zbaví (smích). Těším se, až bude ještě o něco starší a budu jí brát třeba někam sebou na dovolenou, jako to dělali moji rodiče s mojí dcerou. Měli hodně společných zážitků, pak mi to vyprávěla. Škoda jen, že až budu v důchodu a budu mít čas pořádk, tak jí už bude skoro dvacet a to už nebude mít zájem se tahat někam s dědečkem.“ (smějeme se oba)...

Tak si budeš muset pořádk ještě nějaké svoje dělátko, aby sis mohl užívat dál.

J: „No, nikdy neříkej nikdy.“

Děkuji za rozhovor.

J: „Rádo se stalo.“

babička T (57)

Jaké to je být babičkou?

T: „Z jedné strany krásné, ale z druhé strany starosti. Mít vnučata je něco jiného než mít děti.“

V čem vidíš rozdíl?

T: „Děti mě poslouchaly, vnoučata tolik ne. Když jsem měla děti, neměla jsem, nebo jsem si nepřipouštěla, takový strach o ně. Když jsem někde na výletě s vnoučaty nebo je mám doma a blbnou, tak se hodně o ně bojím. Jsou to divoši.“

Myslíš, že jsou větší divoši než byli jejich rodiče?

T: „Připadá mi to tak. Nebo jsem už stará a mám raději klid.“ (smích)

Co se ti na tom babičkovství líbí a co ne?

T: „Líbí se mi, že se s nimi potěším, užiju si je, pomazlím a pak je zase předám rodičům. Nelíbí se mi, že na ně nemám tolik času, kolik bych chtěla. Víc bych si to užila, kdybych už nechodila do práce.“

A co výchova? Děláš nějaký rozdíl oproti výchově svých dětí?

T: „No jéje, vnoučata rozmachávám. To vůbec nemá nic společného s výchovou. Až když je to vrchol, tak se zlobím. Je to velký rozdíl ve výchově.“

Jak se ti líbí nebo nelíbí výchova rodičů?

T: „Nelíbí se mi moc. Ale myslím si, že je to věkem. Mladí pořád někam chvátají, jsou nervní. Dělalí si zbytečné starosti a na děti pak křičí. Zdá se mi, že jsem je tak přísně nevychovala.“

Půjčují ti vnoučata, když ty chceš nebo jen, když oni potřebují?

T: „Funguje tu taková oboustranná vstřícnost. Ráda bych jim pomáhala víc s hlídáním, ale jelikož jsem v práci, tak nemůžu.“

Děkuji za rozhovor.

T: „Prosím.“

PODZIMNÍ ŤAPÁNÍ

**Milé babičky a dědové, maminky a tat'kové,
rádi bychom Vás pozvali na podzimní výlet vláčkem do
Vrábče a malou procházku nedalekým lesem.**

Pěkné počasí je objednané na **sobotu 19.10.2013.**

**Doufejme, že to tam nahoře mraky nepopletou.
Sebou potřebujete jen pár drobných na vlak (40.-Kč) a
nějaké osvěžení v tekutém i pevném provedení
(co kdo má rád).**

**Další rodinní příslušníci jsou též vítáni (i 4nozí), ale
pani učitelka nikoho neponese☺**

Sraz je v hale vlakového nádraží u pomníku v **11.50**

Mašina odjíždí ve **12.04 a návrat je plánován☺
(15.25 jede mašinka zpět a pro opozdilce jede ještě jedna v 17.25)
Dle dobrých odhadů budeme v **15.48** zpět v ČB.**

**Kdo má alergii na psy, musí se držet dál od paní učitelky.
Bude mít sebou dva pejsky (hodné).**

Srdečně a nedočkavě se těší Vaše děti a vnoučátka a také paní učitelka Iva, u které získáte více informací.

(i na telefonu ... ..)

zde se prosím zapíší výletníci (jméno dítěte), děkuji:

Příloha 4 – tvorba dětí:

Diskusní kruh „Co dělá babička a dědeček, co mají rádi, co spolu děláme“

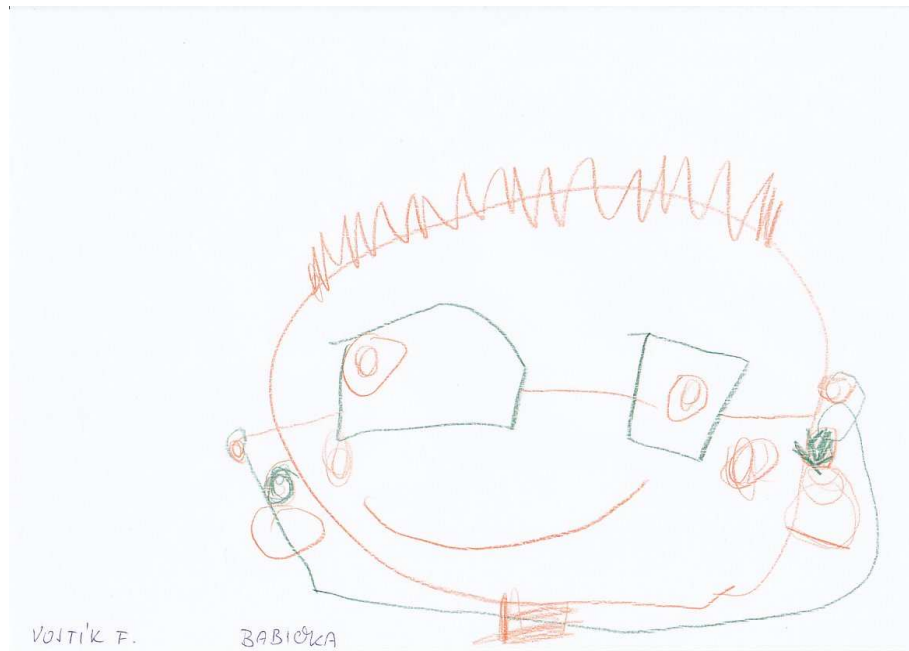
Víkendový výlet autem s babičkou a dědou do lesa a do jeskyně.

„Babička ráda pracuje na zahrádce, kde voní kytky...
Babička má na zahrádce i malý les.“

„Prababička Hilda ráda chodí na procházky. Chodím taky a povídáme.“

„Babička ráda peče a já jí pomáhám. Třeba jí držím těžkou mísu.“

„Babička a dědeček bydlí daleko.“

„Babička moravská ráda tancuje. Líbí se mi její šaty.“

„Mám babičku Marušku a dědu Mildu. Rádi chodí do divadla a taky tancovat.“

„Babička ráda řídí auto. Jezdíme na výlety a taky mě vozí domu.“

„Děda zíval jako lev.“

„Babička ráda vaří.“

„Babička Vlasta ráda peče. Když jsme pekli cukroví, tak jsem jí pomáhala.“

„Babička Eva ráda pracuje na zahradě. Pomáhám jí.“

„Babička Dana ráda zpívá. Je s ní veliká legrace a smějeme se.“

„Babička Hana s námi chodí ráda na procházky. Povídá si s náma.“

„Děda Jarďa rád vypráví. Vždycky když jsem s ním, prohlížíme si knížky.“

„Nevím co děda dělá. Babička říká, že děláme blbiny.“

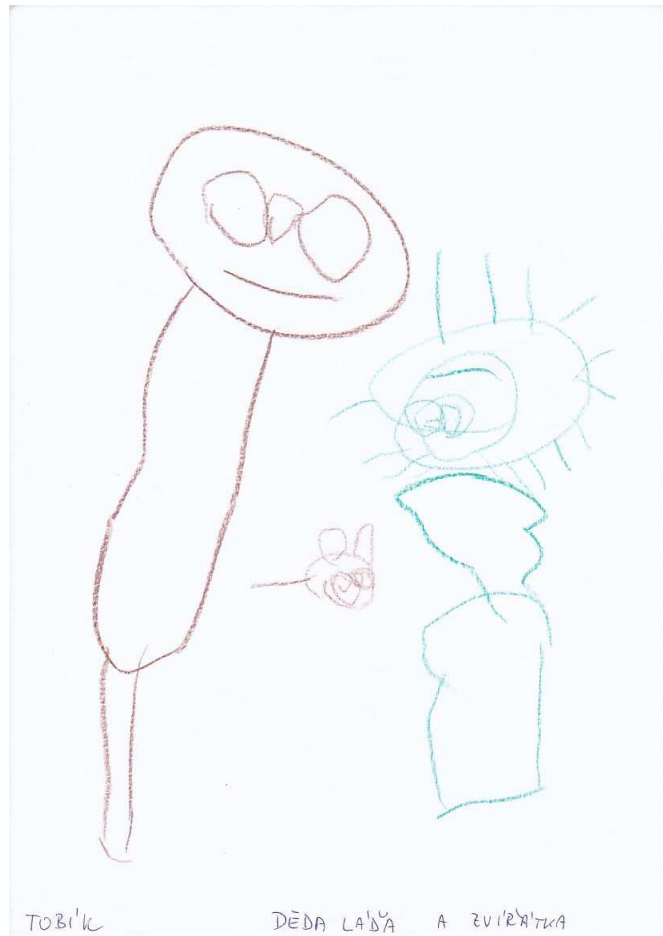
„Babička Maruška ráda peče. Dělalý jsme spolu dort k narozeninám.“

„Babička Maruška umí tančit.“

„Babička Maruška ráda uklízí a umí uplést svetr.“

„Děda Láďa má rád zvířata. Má jich na chalupě hodně a stará se o ně. Když jsem u něj, tak mu pomáhám.“

„Babička se ráda opaluje na zahrádce. Taky tam zalévá barevné kytky.“

Přání k svátku seniorů

Dárky pro seniory

Tvorba dětí v přírodě

„Kamarád pro hejkala“

„Mechový domeček pro skřítky“

Výtvořy nalezené na výletech

Příloha 5 – foto (výlety):

Setkání s myslivcem

Na návštěvě u námořníka

Vítání léta v MŠ

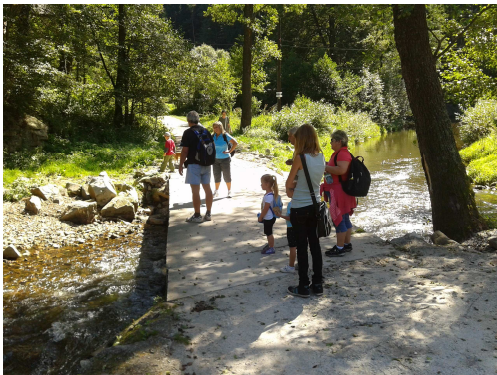

Na výletech s přáteli

Vysoký Kamýk - rozhledna

Křemežský potok a Dívčí kámen

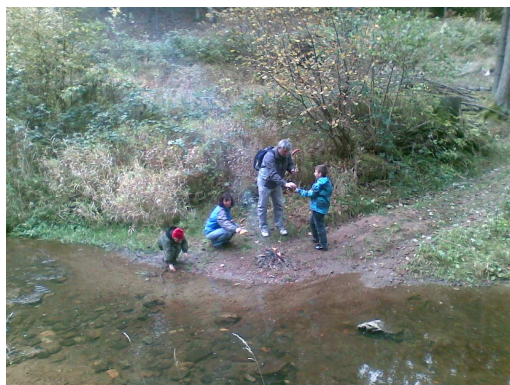
Vltava na raftech (již mnohokrát)

Na zahradách

Špekáček na Maškovci a v Borovnici

Veselské pískovny

Kondiční a dětská hřiště (Pištín a Mokré)

